

MAAHANMUUTTAJANUORET OSALLISIKSI –

DRAAMATYÖKALU SOSIAALIALAN AMMATTILAISTEN KÄYTTÖÖN

Opinnäytetyö
Anu Pyyhtinen
Sisko Riihiaho
2015
Diakonia-ammattikorkeakoulu
Sosiaalialan koulutusohjelma
Sosionomi (AMK)

TIIVISTELMÄ

Pyyhtinen, Anu ja Riihiaho, Sisko. Maahanmuuttajanuoret osallisiksi – draamatyökalu sosiaalialan ammattilaisten käyttöön. Pieksämäki, syksy 2015, 51 s.

Diakonia-ammattikorkeakoulu, sosiaalialan koulutusohjelma, sosionomi (AMK).

Toiminnallisen opinnäytetyön tavoitteena oli kehittää Mä oon mukana! -hankkeelle työkalu, jonka avulla voisi työskennellä nuorten kanssa toiminnallisesti. Mä oon mukana! -hanke on suunnattu monikulttuurisen taustan omaaville nuorille (13–29-vuotiaat) ja heidän vanhemmilleen. Eri toimintamuotojen avulla pyritään tukemaan nuoren osallisuutta ja kiinnostumista suomalaiseen yhteiskuntaan. Hanke koki tärkeäksi nuorten kuulemisen ja nuorten osallistamisen.

Tavoitteena oli luoda sellainen työkalu, jolla voidaan käsitellä nuorille ajankohtaisia ja heitä koskettavia asioita. Haluttiin sellainen työkalu, joka luo mahdollisuuden nuoren omien ajatusten ja tunteiden ilmaisuun ja sanoittamiseen. Täten myös nuoren suomen kielen oppiminen ja ilmaisu voisivat vahvistua. Hankkeen tarpeen mukaan alettiin kehittää draamallista työkalua.

Työssämme selvitämme, mitä erilaisia osallistavia draamamenetelmiä on jo käytetty sosiaalialalla ja maahanmuuttajien parissa. Pyrimme luomaan sosiaalialan ammattilaisten käyttöön erityisesti nuorten maahanmuuttajien kanssa työskentelyyn sopivan draamatyökalun. Mukaan otettiin ideoita niin osallistavasta draamasta kuin soveltavasta draamastakin.

Tuloksena oli työkalu, sarja tapaamisia, joissa nuoret itse kehittävät kuvitteellisen henkilön tarinaa ja esittävät siitä kohtauksia. Joka tapaamiskerta rakentuisi samasta kaavasta – tunnelma, lämmittely, työstö, käsittely, tunnelma – ellei jokin syy anna sysäystä toimia toisin. Se, millaista tarinaa kehitellään, ratkaistaan ensimmäisessä tapaamisessa, jossa nuoria innostetaan ideoimaan itselle tärkeää tarinaa. Työskentelyyn liittyy aina purkukeskustelu kohtausten esittämisen jälkeen.

Vaikka opinnäytetyö oli toiminnallinen, siinä oli myös kehittämiseen tähtäävä näkökulma eli pyrittiin luomaan idea työkalusta, jota hankkeen aikana voidaan käyttää ja kehittää. Työelämän yhteistyökumppanimme arvioi draamatyökalun monipuoliseksi ja soveltuvaksi hankkeen käyttöön.

Asiasanat: toiminnallisuus, maahanmuuttajanuori, osallisuus, draama, draamatyökalu

ABSTRACT

Pyyhtinen, Anu and Riihiaho, Sisko. The inclusion of young immigrants – drama method for professionals on social field. Pieksämäki, Autumn 2015, 51 s.

Diaconia University of Applied Sciences, DIAK Pieksämäki. Degree Programme in Social Services, Option in Social Services and Education. Degree: Bachelor of Social Services

The aim of the thesis was to develop an operational tool for the project ”Mä oon mukana!” whose target group are young people with a multicultural background (13–29 years old), as well as their parents. The tool was to enable functional work with various forms of action. The project in question wants to give the young immigrants chance to be heard.

We started creating an instrument for dealing with current topics which affect young people lives. The instrument should offer them an opportunity to express and verbalize their thoughts and feelings. At the same time they could improve their language skills.

In our thesis we first discuss the participatory methods which have already been used in social work, especially with immigrants. We used ideas from both participatory and applied drama.

As a result we developed a method for professionals on social field i.e. a series of meetings with young people where they create an imaginary person’s story and perform it in short scene. Every appointment has the same formula viz. state of mind, warming up, elaborating, processing, state of mind, unless there is some reason for changes. The type of story is decided in the first meeting in which participants are encouraged to create a story they find important. The performance is always followed by a discussion.

Even if the thesis is functional, it also has a development oriented perspective. The resulting instrument is no means perfect but can and should be further developed by future users. The project evaluated the operational tool and found it suitable and comprehensive for their purposes.

Keywords: functionality, young immigrants, inclusion, drama, drama method

SISÄLTÖ

1 TARINAN ALKU.....	5
2 TARINAN KEHITTÄMISEEN TÄHTÄÄVÄ TYÖ.....	6
2.1 Toiminnallinen opinnäytetyö.....	6
2.2 Työelämän yhteistyökumppani.....	7
2.3 Opinnäytetyön tavoite ja tarkoitus.....	9
3 KENEN TARINA - NÄKÖKULMANA NUORET MAAHANMUUTTAJAT.....	11
3.1 Nuoruus ikävaiheena	11
3.2 Maahanmuuttajanuoret Suomessa	12
3.3 Maahanmuuttajanuoret Jyväskylässä.....	16
3.4 Maahanmuuttajanuoren osallisuus ja sen merkitys	18
4 DRAAMAN SIIVIN TARINOIMAAN	21
4.1 Taidelähtöiset menetelmät sosiaalialalla	21
4.2 Draama ja sen mahdollisuudet.....	22
4.3 Draaman käyttö ryhmässä.....	25
4.4 Draamakokeiluja Suomessa	27
5 DRAAMATYÖKALU HANKKEEN KÄYTTÖÖN	31
5.1 Draamatyökalun kuvaus	31
5.2 Draamatyökalun käyttö	36
5.3 Draamatyökalun arviointi	39
6 TARINAN OPETUKSET	40
6.1 Ideoita jatkotutkimusaiheiksi.....	40
6.2 Eettinen pohdinta.....	41
6.3 Ammatillinen kehittyminen	42
LÄHTEET	45

1 TARINAN ALKU

Suomeen on tullut parinkymmenen viimeisen vuoden aikana maahanmuuttajia enenevässä määrin. Suomi oli pitkään maastamuuttomaa, koska täältä lähdettiin muualle työn perässä. Suomi on poikkeava maa Euroopan mittakaavassa siksi, että tänne ei ole pääosin tultu työn perässä. Nykyisin syinä Suomeen tuloon ovat avioliitto, opiskelu, työ, paluumuutto, pakolaisuus, turvapaikanhaku ja niiden myötä perheiden yhdistäminen. (Väestöliitto 2015b.) Tällä hetkellä, loppuvuodesta 2015, Suomeen on tullut jo noin 20 000 turvapaikanhakijaa (Sisäministeriö 2015b), mistä syystä maahanmuuttajat ovat julkisen keskustelun aiheena ja näkyvät mediassa erityisen paljon. Kotoutumisen ja kotouttamisen haasteet ovat merkittävät.

Toiminnallisessa opinnäytetyössämme tarkastelemme nuoria maahanmuuttajia ja yleensäkin työskentelyä heidän kanssaan. Nuorten kotoutuminen ja siinä auttaminen ovat tärkeitä asioita, sillä heissä on potentiaalia niin kulttuurimme kuin työelämänsuhteen. He tulevat rinnallemme työhön ja harrastuksiin ja kasvattamaan uutta sukupolvea Suomen maahan. Ammatillisesti katsomme, että on tärkeää tietää enemmän toiminnallisista menetelmistä tulevia työelämän haasteita silmällä pitäen.

Tavoitteenamme on kehittää työelämän yhteistyökumppanille draamatyökalu, jonka avulla vahvistetaan maahanmuuttajanuorien osallisuutta ja omaa toimijuutta. Työkalun avulla voidaan käsitellä nuorille ajankohtaisia ja heitä koskettavia asioita. Se luo mahdollisuuden nuoren omien ajatusten ja tunteiden ilmaisuun ja sanoittamiseen. Täten myös nuoren suomen kielen oppiminen ja ilmaisu vahvistuvat.

Työssämme selvitämme, mitä erilaisia osallistavia draamallisia menetelmiä on jo käytetty sosiaalialalla ja maahanmuuttajien parissa ja arvioimme niiden toimivuutta. Pyrimme luomaan erityisesti nuorten maahanmuuttajien kanssa työskentelyyn sopivan toimintatavan, jossa hyödynnettäisiin draamaa eli toiminnallisia harjoitteita. Sosiaalialalla erityisesti osallisuus ja sen mahdollistaminen on tärkeällä sijalla eri asiakasryhmien kanssa työskennellessä.

2 TARINAN KEHITTÄMISEEN TÄHTÄÄVÄ TYÖ

2.1 Toiminnallinen opinnäytetyö

Toiminnallisen opinnäytetyömme aihe valikoitui yhteisestä kiinnostuksesta maahanmuuttajanuoria ja maahanmuuttajuutta kohtaan. Maahanmuuttajanuorten osallisuus ja toimijuus voivat jäädä yhteiskunnassamme vähäisiksi muun muassa puutteellisen kieli- taidon, oppimisvalmiuksien tai kulttuuristen syiden vuoksi. Länsimainen yhteiskun- tamme ihannoi yksilöllisyyttä, kun taas moni maahan muuttanut nuori voi olla lähtöisin kollektiivisesta kulttuurista, missä ei korostu oma toimijuus, vaan yhteisöllisyys. Ha- lusimme ideoida, kuinka nuorten osallisuutta voidaan vahvistaa erilaisten toiminnallis- ten harjoitusten kautta. Lähtötilanne on mielenkiintoinen, koska toisella on kokemusta maahanmuuttajatyöstä kahdeksan vuoden ajalta ja toisella on ohuempi kokemus maa- hanmuuttajista opetustyön parista. Tämä tuo työhön mahdollisuuden nähdä laajemmin maahanmuuttoteemaa. Opinnäytetyön toteutustapa on toiminnallinen, koska se palvelee parhaiten yhteistyötahomme tarpeita ja toiveita.

Toiminnallinen opinnäytetyö tarjoaa luovia ja konkreettisia välineitä teorian ja työelä- män käytännön yhteensovittamiseen. Me molemmat tekijät olemme jo pitkään olleet työelämässä ja koemme, että teorian ja käytännön yhdistäminen luovasti ja ideoiden palvelee omaa oppimistamme parhaiten. Myös yhteistyökumppanimme Mä oon muka- na! -hankkeesta ehdotti meille aiheemme kuultuaan juuri toiminnallista opinnäytetyötä. Toiminnallinen opinnäytetyö vastaa työnantajan paitsi sen hetkisiin myös tuleviin tar- peisiin ja kehittää työelämää käytännönläheisellä tavalla. (ks. Vilkka & Airaksinen 2003). Työskentelyprosessi edellyttää myös kaikkien osapuolten tiivistä sitoutumista prosessiin, mihin yhteistyökumppanimme oli myös valmis.

Toiminnallisen opinnäytetyö on sidoksissa ammatilliseen kenttään ja työelämään. Toi- minnallisen opinnäytetyön tavoitteena on ohjeistaa, opastaa, järjestää tai järjeistää käy- tännön toimintaa. Se voi alakohtaisesti olla ohje tai opastus, kuten kotihoito-ohje tai jonkin tilaisuuden toteuttaminen, kuten messutapahtuma, vaihtoehtoisin tavoin toteutet- tuna. Toiminnallisessa opinnäytetyössä yhdistyvät teoria, käytännön toteutus ja sen ra- portointi sekä tutkimuksellinen ote tieteellisen kirjoittamisen keinoin. Toiminnallisessa

opinnäytetyössä korostuu työelämälähtöisyys. Opinnäytetyön tekijöillä on oiva mahdollisuus yhdistää tulevaan ammattiin kuuluvaa teoriaa sekä ammatillisuutta käytännön työssä. Toiminnallinen opinnäytetyö kehittää valmiuksia tutkimuksellisen asenteen luomisessa, tiedonhankinta- ja kirjoittamistyössä sekä antaa kokemuksen pitkäjänteisestä prosessista. (Vilka & Airaksinen 2003, 9–10.) Opinnäytetyömme toiminnallisuus perustuu siihen, että suunnittelemme ja työstämme draamallisen työskentelyn, jossa pyritään hyödyntämään toiminnallisia ja osallistavia harjoitteita, joiden avulla maahanmuuttajanuoret voivat luovat oman draamallisen tarinan. Aihe on ajankohtainen, koska nuorten osallisuuden vahvistaminen ja toimijuuden lisääminen ovat keskiössä muun muassa syrjäytymisen ehkäisemisessä.

Vilkan ja Airaksisen (2003, 16–17) mukaan on suotavaa, että toiminnallisella opinnäytetyöllä on työelämän yhteistyökumppani. Toimeksiantaja voi laajentaa näkökulmia aiheeseen ja tuo vahvasti työelämän käytännön tarpeet esille. Opinnäytetyöprosessi antaa opiskelijalle mahdollisuuden oman osaamisen näyttämiseen laajemmin sekä avaa mahdollisia polkuja tulevaisuuden työpaikkoihin. Toimeksiannettu opinnäytetyö lisää vastuuta prosessin läpiviemisestä ja opettaa projektinhallintaa täsmällisen suunnitelman tekemisestä, tavoitteiden saavuttamiseen ja aikataulutettuun toimintaan asti. Myöskään tiimityön tärkeyttä ei voi väheksyä. (Vilka & Airaksinen 2003, 16–17.)

Opinnäytetyön aiheen tulisi olla tekijöilleen tarpeeksi mielenkiintoinen, mutta ei liian mukaansa vievä. Aiheen rajaaminen on tärkeää, jotta aihetta voi tarkastella riittävän syvällisesti. Toisaalta rajaaminen auttaa myös siinä, että into pitkäjänteiseen työskentelyyn säilyy. Myös Vilka ja Airaksinen (2003, 18) muistuttavat, että erityisesti toimeksi annetussa opinnäytetyössä voi piillä vaara, että työtä ei rajata, vaan se paisuu liian laajaksi kokonaisuudeksi.

2.2 Työelämän yhteistyökumppani

Opinnäytetyömme työelämän yhteistyötahona on *Mä oon mukana!* -hanke, joka suuntautuu nuoriin maahanmuuttajiin ja heidän kotoutumisensa tukemiseen. Hanketta hallinnoi Keski-Suomen Yhteisöjen Tuki ry ja rahoituksensa se saa Raha-automaattiyhdistykseltä. Hanke on aloittanut toimintansa 1.3.2013. Hankkeen koti on

Monikulttuurisuuskeskus Gloriassa. Hankkeessa on kolme työntekijää. Hanke on suunnattu monikulttuurisen taustan omaaville nuorille (13–29-vuotiaat) ja heidän vanhemmilleen. Eri toimintamuotojen avulla pyritään tukemaan nuoren osallisuutta ja kiinnostumista suomalaiseen yhteiskuntaan. Hanke koordinoi muun muassa PerjantaiPulinoita, eri oppiaineisiin keskittyviä läksykerhoja ja eri harrasteisiin keskittyviä iltoja (tanssi, skeitti, elokuva). Tärkeäksi nähdään nuorten ja heidän perheidensä henkilökohtainen tavoittaminen, rinnalla kulkeminen ja heidän tarvitsemien palveluiden löytämisessä auttaminen. Työmuotoina on yksilö- ja pienryhmätyö. Nuorten vanhemmille järjestetään hankkeessa vertaisryhmätoimintaa, esimerkiksi kasvatuskeskusteluja, joissa keskustellaan vanhemmuudesta ja tuetaan vanhempia heidän kasvattaessa lapsiaan kahden kulttuuriin piirissä. (Tiinu Ristinen, henkilökohtainen tiedonanto 8.10.2014; Mä oon mukana! i.a.)

Nuorten ohjaamisen ja poluttamisen lisäksi hankkeella on tiivistä yhteistyötä alueen muiden toimijoiden kanssa, kuten tiedon jakaminen, yhteiset tapahtumat ja koulutukset, sekä monikulttuurisen nuorisotyön suunnittelu ja kehittäminen. Nuorten lukumäärä hankkeessa on kasvanut hankkeen koko toimintakauden ajan. Tällä hetkellä hankkeessa on mukana hieman yli 150 nuorta. (Tiinu Ristinen, henkilökohtainen tiedonanto 9.10.2015.)

Hankkeen koordinaattori Tiinu Ristinen toivoi, että opinnäytetyö olisi sellainen toiminnallinen kokonaisuus, josta voisi syntyä hankkeen käyttöön ja nuorten parissa tehtävään työhön työkalu. Draama tuli alustavissa keskusteluissa esille ja työtä alettiinkin suunnitella siitä näkökulmasta. Teimme sopimuksen yhteistyöstä hankkeen kanssa 18.8.2014.

Työskentelymme alussa kävimme tutustumassa hankkeen toimintaan. Kävimme muutamana kerran PerjantaiPulinoissa loka- ja marraskuussa 2014. PerjantaiPulinat ovat Ristisen (henkilökohtainen tiedonanto 8.10.2014) mukaan nuorten iltoja, joissa jokaisessa on oma teemansa. Toiminta suunnitellaan yhdessä nuorten kanssa. Tämän vuoden teemoja olivat esimerkiksi Puhetta uskonnosta, Puhetta päihteistä, Hemmotteluilta ja Kulttuurikarnevaalit. PerjantaiPulinoiden puitteissa järjestetään myös erilaisia retkiä esimerkiksi Jyväskylän museoihin ja muihin tilaisuuksiin sekä eduskuntaan.

Kävimme myös 5.11.2014 ja 3.12.2014 kasvatuskeskusteluilloissa, jotka on tarkoitettu vanhemmille. Kasvatuskeskustelut ovat avoimia ryhmiä vanhemmille, joissa keskustellaan vanhemmuudesta ja tuetaan vanhempia heidän kasvattaessaan lapsia kahdessa kulttuurissa. Kasvatuskeskusteltujen aiheita ovat muun muassa Identiteetti ja nuoruus, Isyyden merkitys perheessä ja Vuorovaikutus perheessä. Illoissa on mukana tulkit ja myös lastenhoito on järjestetty. Hanke järjestää myös Läksykerhoja, jotka ovat suosittuja nuorten keskuudessa. Vapaaehtoiset tukevat nuorta läksyjen teossa, ja samalla nuori saa tukea suomen kielen vahvistamiseen. (Tiinu Ristinen, henkilökohtainen tiedonanto 8.10.2014.) Vierailumme hankkeen eri toiminnoissa antoi meille hyvää tuntumaa nuorten ja heidän perheidensä ajatuksiin.

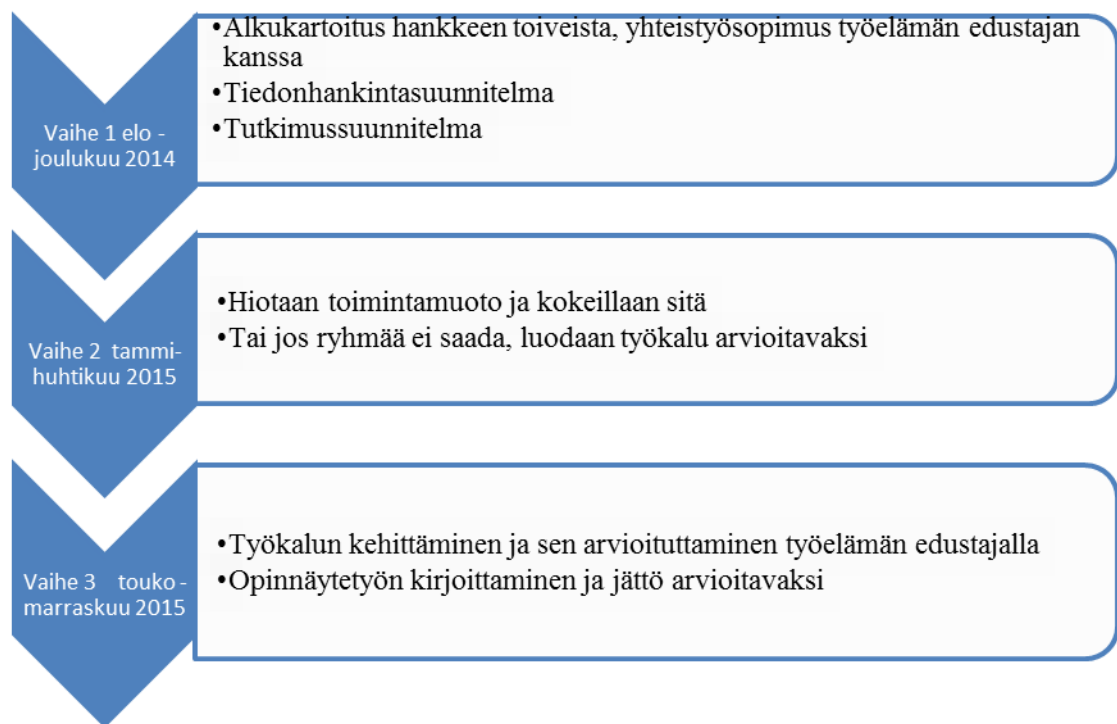
Opinnäytetyömme kohderyhmänä ovat nuoret 13–29-vuotiaat maahanmuuttajat. Tämä ikäryhmä on perusteltua rajata näin, koska kyseinen ikäryhmä on yhteistyökumppanimme kohderyhmänä. Kohderyhmämme nuorimmat ovat nivelvaiheessa, eli siirtymässä maahanmuuttajien valmistavasta opetuksesta perusopetuksen puolelle. Heidän osallistamisensa ja kuuntelemisensa olisi tällöin ensiarvoisen tärkeää.

2.3 Tavoite ja tarkoitus

Opinnäytetyön tavoitteena on kehittää Mä oon mukana! -hankkeelle ja sosiaalialan ammattilaisille draamatyökalu maahanmuuttajanuorten osallistamiseksi. Hanke on kokenut tarpeelliseksi kehittää nuorten ryhmien kanssa työskentelemistä varten menetelmiä, joilla edesauttaa maahanmuuttajanuoria tulemaan osallisiksi yhteiskuntaamme (Tiinu Ristinen, henkilökohtainen tiedonanto 8.10.2014).

Laajempaan tarkoituksena työssämme onkin tukea maahanmuuttajanuoria. Heidän ääntään on tarkoitus saada kuuluville. Toiminnan kehittämällä tuetaan nuorten osallisuutta ja toimijuutta: työkalun avulla nuoret voivat ohjatusti käsitellä ajankohtaisia ja heitä koskettavia asioita. Samalla nuorten suomen kielen taito vahvistuu, kun kieltä käytetään myös tunteiden ja tunnelmien ilmaisuun. Tätä kielellisen ilmaisun vahvistumista ja itsetunnon kohottamista Tiinu Ristinen (henkilökohtainen tiedonanto 8.10.2015) pitää tärkeänä.

Prosessi lähtee liikkeelle yhteisten intressien kartoittamisesta. Alkuvaiheessa luodaan suunnitelma työn etenemisestä, ja prosessin loppuvaiheessa tarkastellaan työn tuloksia ja prosessin aikana tulleita muutoksia. Tärkeintä on katsoa lopputulosta suhteessa tavoitteisiin ja tarkoituksiin. Diakonia-ammattikorkeakoulun (2010, 48) ohjeiden mukaan työskentelyprosessin suunnitelma, kuvaus ja arviointi kuuluvat oleellisena osana tällaiseen kehittämiseen tähtäävään työhön. Kuviossa 1 on esitetty pääpiirteissään opinnäytetyön kehittämisen vaiheet siinä laajuudessa kuin prosessin eteneminen hahmoteltiin.

KUVIO 1. Toiminnallisen opinnäytetyön suunniteltu eteneminen

3 KENEN TARINA - NÄKÖKULMANA NUORET MAAHANMUUTTAJAT

3.1 Nuoruus ikävaiheena

Nuoruus on ikävaihe, jonka pituus vaihtelee yksilöittäin ja kulttuureittain. Nuoruusikä on siirtymistä lapsuudesta aikuisuuteen ja se ajoittuu noin 12–22 vuoden ikään. Nuoren kehitykseen vaikuttavat monet muutokset, jotka liittyvät fyysiseen kasvuun, ajattelun kehittymiseen ja sosiaalisiin suhteisiin. Nuoruusiän valinnat ja tapahtumat luovat pohjaa elämänkululle kohti aikuisuutta. Nuori voikin yhä enemmän vaikuttaa omaan kehitykseensä. (Nurmi, Ahonen, Lyytinen, Lyytinen, Pulkkinen & Ruoppila 2006, 124.)

Nuori viettää aikaansa pääasiassa kahdessa sosiaalisessa ympäristössä: perheessä ja kaveripiirissä. Varhaisnuoruuden jälkeen suhde vanhempiin alkaa muuttua ja nuori viettää yhä enemmän aikaa ikätovereidensa kanssa ja alkaa itsenäistyä. Vanhemmat vaikuttavat kasvatuksellaan ja toiminnallaan nuoren kehitykseen. Nuoret omaksuvat myös kavereiltaan ajatuksia ja toimintatapoja. Nuoruuden keskeisiä kehitystehtäviä ovat sukupuoli-identiteetin omaksuminen ja seurustelusuhteiden luominen, koulutuksen hankkiminen ja työelämään hakeutuminen sekä oman elämänkatsomuksen ja oman identiteetin löytäminen. (Nurmi ym. 2006, 130–131.) Nuoruusiän hyvät perhe- ja kaverisuhteet, koulumenestys, harrastukset, terveelliset elämäntavat ja elämän mielekkääksi kokeminen ovat mielenterveyttä suojaavia tekijöitä ja vaikuttavat tulevaisuudessa myös aikuisiän hyvinvointiin.

Nuoren omat ominaisuudet, vahvuudet ja heikkoudet, koti, koulu, kaveripiiri sekä yhteiskunnan rakenteet määrittävät sitä, miten jotkut nuorista selvittävät nuoruusiän hyvin ja joidenkin kohdalla ongelmat kasautuvat. Ongelmien pohtimisen ja ennaltaehkäisyyn lisäksi tulisi vahvistaa nuoren ja hänen lähiympäristön voimaannuttavia tekijöitä, jotka tukevat nuoren myönteistä kehitystä. Viime vuosikymmenen aikana nuoria koskevassa tutkimuksessa keskiöön ovat nousseet riskitekijät, suojaavat tekijät ja nuorta vahvistavat tekijät. (Alitolppa-Niitamo & Leinonen 2013, 96.)

3.2 Maahanmuuttajanuoret Suomessa

Maahanmuuttajalla tarkoitetaan henkilöä, joka on muuttanut Suomeen pysyvässä tarkoituksessa. Maahanmuuttajanuori voi olla joko ulkomailla syntynyt ja lapsuudessaan tai nuoruusiässä Suomeen muuttanut (ns. ensimmäisen sukupolven maahanmuuttaja). Maahanmuuttajanuorella tarkoitetaan myös henkilöä, joka on syntynyt Suomessa, mutta jonka toinen vanhempi tai molemmat vanhemmat ovat muuttaneet Suomeen aiemmin. Tällöin puhutaan myös toisen sukupolven maahanmuuttajasta. (Väestöliitto 2015a.) Teini-ikäisiä ja nuoria aikuisia tarkastellaan tutkimuksissa yleensä omana ryhmänä, koska nuoria ensimmäisen sukupolven maahanmuuttajia koskevat osin eri kysymykset kuin ensimmäisen sukupolven maahanmuuttajalapsia tai -aikuisia tai Suomessa maahanmuuttajille syntyneitä lapsia. (Leinonen 2013, 9.)

Maahanmuuttajanuorelle oman lisänsä nuoruusikään tuovat uusi kotimaa, uudet ihmiset, uusi kieli ja kahden kulttuurin välissä eläminen omine vaatimuksineen. Onkin vaikeaa erotella, mikä asia kuuluu kotoutumiseen ja mikä murrosikäen ja aikuistumiseen yleensä. Leinosen (2013) mukaan nuoruusiässä jokainen nuori joutuu ”sopeutumaan” ja etsimään paikkaansa. Vanhempien odotukset, vaatimukset ja lähtökulttuuri voivat luoda nuorelle paineita nuoren omien ajatusten, koulun, ja toisaalta suomalaisen yhteiskunnan, vapaa-ajan ja kaverien kanssa (Leinonen 2013, 49, 11).

Oikarinen-Jabain (2014, 134–136) on tutkinut somalinuoria osallistavassa tutkimushankkeessa. Tutkimuksessa ilmeni, että nuorten kokemus kotimaasta voi olla kahtalainen. Toisaalta lähtömaa mielletään kotimaaksi, toisaalta Suomi voi alkaa tuntua kotimaalta vuosien asumisen jälkeen. Moni nuori kokee omaavansa kotia ja kotimaata tarkasteltaessa ns. rajatilaidentiteetin, joka voi vaihdella tilanteesta riippuen. Moni maahanmuuttajanuori joutuu myös pohtimaan ulkopuolisuuden ja toiseuden kokemuksia.

Vaikka ulkonäköpaineet ja -ihanteet koskettavat lähes kaikkia nuoria, joutuu maahanmuuttajanuori Oikarinen-Jabain (2014) mukaan pohtimaan etnistä erityisyyttään ja tarkastelemaan itseään stereotyyppien ja mielikuvien kautta enemmän kuin kantaväestön nuoret. Maahanmuuttajanuoret kokevat usein kulttuurien välissä elämisen haastavaksi: he tuntevat olevansa siltoja oman perheen ja muun maailman välillä hoitaessaan käytännön asioita heikosti suomea puhuvien vanhempien puolesta. Kodin ulkopuolella he

kokevat puolestaan ulkopuolisuutta maahanmuuttajuutensa vuoksi. Haasteista huolimatta kaksi kulttuuria ja sopeutuminen niiden välissä elämiseen on kuitenkin monelle maahanmuuttajanuorelle voimavara. Moni kokee kielitaidon rikkautena sekä oman uskonnon voimavarana ja osana omaa identiteettiä. (Oikarinen-Jabai 2014, 134–141.)

Kotoutumisella tarkoitetaan sitä, että maahanmuuttaja sopeutuu suomalaiseen yhteiskuntaan ja oppii uusia tietoja, taitoja sekä toimintatapoja. Tavoitteena on, että hän pysyy aktiivisesti osallistumaan uuden kotimaansa asioihin. Kotoutuminen voi olla joillekin maahanmuuttajille vaivatonta, toiset taas tarvitsevat enemmän aikaa ja tukea kotoutukseen. Edellytyksenä kotoutumiselle on suomen tai ruotsin kielen taito sekä ymmärrys siitä, miten yhteiskunta ja palvelut toimivat. Sopeutuminen vie oman aikansa, ja samankin perheen jäsenet voivat kotoutua eri tahtiin. (Sisäministeriö 2015a.) Kotoutumisen edetessä nuoren asema perheessä voi muuttua. Koulun ja kavereiden kautta nuorelle avautuu uusi maailma, eivätkä omat vanhemmat enää olekaan tärkeimpiä tiedonlähteitä. Olennaista onkin tukea perheitä niin, että nuoresta ei tule vanhempiansa tiedonlähettä tai yhteiskuntaan perehdyttäjää. (Novitsky & Alitolppa-Niitamo 2012, 28.)

Säävälä (2013, 130–131) toteaa, että maahanmuuttajaperheet ovat motivoituneita tukemaan lastensa koulutusta, mutta he tarvitsevat siihen itsekkin kannustusta ja konkreettista apua. Vanhempana ja lapsena olemisessa on lähtömaasta riippumatta paljon yhtäläisyyksiä; vanhemmalla on huoli lapsen pärjäämisestä ja tulevaisuudesta, vaikkakin eri kulttuuritaustan omaavilla ajatukset hyvästä elämästä voivat erota toisistaan. (Säävälä 2013, 130–131.) Novitskyn ja Alitolppa-Niitamon (2012, 13) mukaan maahanmuuttajavanhemmat kokevat vaikeuksia ja avuttomuutta, jopa häpeää, siinä, että eivät tunne nuoren kouluelämää. Vanhempien ohjaava ote nuoresta häviää, mikäli he kokevat, etteivät osaa ohjata ja tukea nuoren valintoja esimerkiksi ammatilliseen koulutukseen hakeuduttaessa. Myös Ristisen (henkilökohtainen tiedonanto 9.10.2015) mukaan maahanmuuttajavanhemmat kokevat nuorten koulutuksen tärkeäksi. Monilla vanhemmilla on kuitenkin vaikeuksia kasvattaa lapsiaan ja nuoriaan Suomessa suurien kulttuurierojen vuoksi. Tähän vanhemmat tarvitsevat erityistä tukea.

Nuoren kotoutumista voidaan edistää tarjoamalla hänelle lisätukea koulussa, harrastuksissa sekä vahvistamalla sosiaalisia suhteita ja osallisuutta. Koko perheen kokonaisvaltainen tukeminen vahvistaa nuoren kotoutumista; kahdessa kulttuurissa kasvavan nuoren

ren kotoutumista voidaan edistää parhaiten, kun yhteistyö koko perheen kanssa on toimivaa ja rakentavaa. Nuorisotyö, liikunta ja kulttuuri ovat oiva väylä luoda luonnollisia yhteisiä toimintoja kantaväestön nuorten ja maahanmuuttajanuorten välille. Yhteinen tekeminen lisää paitsi osallisuutta se myös vahvistaa hyviä etnisiä suhteita. (Työ- ja elinkeinoministeriö i.a.)

Toisaalta Antti Kivijärven (2015, 121) väitöskirjan mukaan kantaväestön nuorten ja maahanmuuttajanuorten väliset suhteet pysyvät monin paikoin etäisinä nuorille järjestetyssä vapaa-ajan ryhmätoiminnassa. Keskinäisessä vuorovaikutuksessa maahanmuuttajanuoret eivät kuitenkaan juuri erottele toisiaan syntyperän tai kielellisen taustan vuoksi. Kivijärven (2015) mukaan etnisyyteen perustuvat erottelut liittyvät enemmänkin suomalaisen yhteiskunnan enemmistö- vähemmistö-suhteisiin, kuin kulttuurisiin eroihin tai syntyperään. Usein kyse on kantaväestön nuorten valmiiksi muodostuneista kaveripiireistä, jotka sulkevat toisia ulkopuolelle. Tällöin samaa etnistä ryhmää edustavat nuoret toimivat tiiviisti omana kaveriporukanaan. Mikäli ryhmässä on paljon eri syntyperää olevia nuoria, rajanvetoa on vähemmän. Väitöksessä korostetaan, että rajanvedot ovat tilannesidonnaisia ja riippuvat paikallisista nuorisokulttuureista sekä nuorisotyön tavoista. (Kivijärvi 2015, 130–134.)

Koulu on keskeisellä sijalla maahanmuuttajanuorten kotoutumisessa. Koulun tehtävä on tukea maahanmuuttajataustaisia nuoria mahdollisimman hyvin, koska peruskoulu on portti myös toisen asteen opintoihin. Merkityksetöntä ei ole myöskään se, miten maahanmuuttajanuori koulussa kohdataan. Maahanmuuttajanuoret menestyvät koulussa usein heikommin kuin kantaväestöön kuuluvat ikätoverinsa. He tarvitsevat opiskelusaan enemmän tukea, ja koulupudokkuus on yleistä. (Rauhala, Luotonen & Toikkanen 2015, 8.)

Koulupudokkaalla tarkoitetaan peruskoulun oppilasta, joka keskeyttää koulunkäynnin ennen oppivelvollisuuden suorittamista (Tilastokeskus i.a.). Julkisessa keskustelussa koulupudokkaalla viitataan nuoriin, jotka ovat sekä koulutuksen että työelämän ulkopuolella ja eivät ole edenneet peruskoulun jälkeen toisen asteen opintoihin (Järvinen & Vanttaja 2013, 509). Riski koulupudokkuuteen voi syntyä jo lapsuudessa; perheen sosioekonominen asema ja huono-osaisuus voivat ennustaa koulupudokkuutta. Maahanmuuttajaperheiden haastavat elämäntilanteet, kotoutumisen ongelmat, vähäinen kielitai-

to, työttömyys lisäävät tätä riskiä. Maahanmuuttajaperheissä erityisesti ensimmäisen sukupolven maahanmuuttajanuorilla on suurempi riski koulupudokkuuteen kuin muilla maahanmuuttajanuorilla tai kantaväestöön kuuluvilla nuorilla. (Maahanmuuttajien koutoutumisen edistäminen 2012, 8.)

Leinosen (2013) mukaan haasteita on erityisesti niillä nuorilla, jotka muuttavat Suomeen alakoulu- tai murrosiässä. Jo pelkästään suomen kielen oppiminen vie nuoreltakin vuosia. (Leinonen 2013, 9, 49.) Tähän samankaltaiseen päätelmään tultiin myös vuonna 2013 tehdyssä Kouluterveyskyselyssä, jolloin tarkasteltiin ensimmäistä kertaa laajasti maahanmuuttajataustaisten nuorten terveyttä ja hyvinvointia. Tutkimuksessa todettiin, että ensimmäisen sukupolven maahanmuuttajanuorilla on terveydessä ja hyvinvoinnissa selkeitä eroavaisuuksia verrattuna kantasuomalaisiin nuoriin ja muihin maahanmuuttajanuoriin. Ensimmäisen sukupolven maahanmuuttajanuoret kokevat koulun ilmapiirin heikommaksi kuin muut. Lisäksi heillä on vaikeuksia koulunkäynnissä ja he kokevat saavansa apua koulunkäynnin ongelmiin vähemmän kuin muut nuoret. Myös oppilashuollon palveluihin pääsemisen kyseiset nuoret kokivat haastavaksi. Olennaista olisi-kin tiedottaa oppilashuollon palveluista ja tukimuodoista maahanmuuttajaperheille ja -nuorille. (Kouluterveyskysely 2013.)

Koulunuorisotyö on yksi keino vastata maahanmuuttajanuorten koulunkäynnin haasteisiin ja ehkäistä koulupudokkuutta. Tavoitteena on vahvistaa nuoren itsetuntoa ja luoda nuorelle onnistumisen kokemuksia. Positiivinen palaute, avoin kiinnostus nuoren elämää kohtaan, tunteista ja hyvinvoinnista keskustelu nuoren kanssa voivat olla avain myös kadonneen koulumotivaation metsästyksen. Konkreettinen yhdessä tekeminen, kuten läksyjen teko yhdessä, kokeisiin valmistautuminen tai toiminnalliset harjoitukset ovat olleet toimivia ratkaisuja. (Hannus 2007, 6.) Valtakunnallisessa Koulutuksellinen tasa-arvo -hankkeessa tavoitteena on tukea maahanmuuttajaoppilaita, edistää tyttöjen ja poikien välistä tasa-arvoa, vahvistaa kodin ja koulun yhteistyötä sekä ehkäistä koulupudokkuutta ja syrjäytymistä. Valtion erityisavustus on myönnetty monelle kunnalle koulutuksellista tasa-arvoa edistäviä toimenpiteitä varten peruskoulujen perusopetuksessa vuosina 2015–2016. Hallituksen tavoitteena on puolittaa koulujen ja alueiden välisiä eroja, tyttöjen ja poikien välisiä osaamis-tasoeroja sekä eroavaisuuksia perusopetuksen oppimistuloksissa, jotka selittyvät sosiaalisen ja etnisen taustan perusteella. (Opetus- ja kulttuuriministeriö 2014.)

Suomeen muuttaneiden nuorten kouluttautuminen, työllistyminen ja hyvinvointi kanta-väestön nuorten tavoin ovat keskeisiä kotouttamispolitiikan tavoitteita (Työ- ja elinkeinoministeriö 2014). Tämä viestii myös etnisestä tasavertaisuudesta. Kotoutuminen tapahtuu yksilön, perheen, kansalaisyhteiskunnan ja valtion tasolla. Kotoutumista tuetaan kaksisuuntaisesti, missä korostuu maahanmuuttajan ja suomalaisen yhteiskunnan välinen dialogi: kotoutuminen ei ole suomalaiseen yhteiskuntaan sulautumista, vaan maahanmuuttajan toimimista aktiivisena kansalaisena omaa kulttuuria ja identiteettiä vaalien. Kaksisuuntainen kotoutuminen tarkoittaa myös yhteiskuntamme mukautumista maahanmuuttajan tarpeisiin. (Leinonen 2013, 9.)

3.3 Maahanmuuttajanuoret Jyväskylässä

Maahanmuuttajanuorten määrä lisääntyy koko ajan Suomessa ja myös Jyväskylässä. Lukuvuonna 2012–2013 Jyväskylässä muiden kuin äidinkielenään suomea puhuvien lasten määrä perusopetuksessa oli 446 oppilasta, joka on 4,1 prosenttia kaikista oppilaisista. Oppilaita oli yhteensä viidestäkymmenestä kieliryhmästä, joista suurimmat ryhmät olivat venäjänkieliset (105), albaniankieliset (31), ruotsinkieliset (28), englanninkieliset (28) ja kurdinkieliset (27). Suomi toisena kielenä -opetukseen osallistui kyseisenä lukuvuotena 382 oppilasta. (Jyväskylän monikulttuurisuusohjelma 2013–2016, 13.)

Jyväskylässä monikulttuuriseen opetukseen sisältyy ei-suomenkielisille oppijoille tarkoitettu oppimispolku. Monikulttuurinen opetus nähdään työotteena, jossa monikulttuurisuus koskettaa yhteisön jokaista jäsentä. Tarkoituksena on tukea eri kulttuurien ja kieliryhmien välistä vuorovaikutusta oppilaiden keskuudessa. Monikulttuurinen opetus vahvistaa oppilaan kasvua aktiiviseksi ja tasapainoiseksi nuoreksi sekä suomalaisessa että nuoren omassa kieli- ja kulttuuriyhteisössä. Kotien kanssa tehtävässä yhteistyössä huomioidaan perheiden kulttuuritausta ja kokemukset lähtömaasta. Nuoren huoltajia perehdytetään suomalaiseen koulujärjestelmään, ja oppilaan kasvua tuetaan yhdessä kodin kanssa. (Jyväskylän monikulttuurisuusohjelma 2013–2016, 12.)

Opetuksen lisäksi maahanmuuttajanuoret osallistuvat aktiivisesti kaupungin nuorisopalveluiden järjestämiin toimintoihin. Erityisesti Kuokkalan ja Huhtasuon alueen nuorisotiiloilla käy paljon maahanmuuttajanuoria. Lukuvuonna 2012–2013 Kuokkalan nuorisoti-

lan kävijöistä joka neljäs ja Huhtasuon nuorisotilan kävijöistä joka kolmas oli maahanmuuttajataustainen. Yhteisen oleilun ja tekemisen parissa nuorisotiloilla vietti aikaa noin 20 eri maasta kotoisin olevia nuoria. Erilaiset liikuntakerhot ja Avartti-toiminta (kansainvälinen harrastusohjelma 14–25-vuotiaille nuorille) olivat suosittuja maahanmuuttajanuorten keskuudessa. Maahanmuuttajataustaisten työntekijöiden merkitys erityisesti Huhtasuon nuorisotilalla on ollut olennaisen tärkeää nuorten kasvun tukemisessa. (Jyväskylän monikulttuurisuusohjelma 2013–2016, 15–16.)

Jyväskylässä toimiva Nuorten Taidetyöpaja tarjoaa 17–29-vuotiaille maahanmuuttajanuorille kotoutumista tukevaa toiminnallista työpajatyöskentelyä. Työpajatyöskentely koostuu erimittaisista yhteisöllisistä pajajaksoista, teemapajoista, yksilöohjauksesta ja suomen kielen opiskelusta. 15–29-vuotiaita maahanmuuttajanuoria tavoitellaan myös etsivän nuorisotyön keinoin. (Nuorten taidetyöpaja i.a.)

Jyväskylässä maahanmuuttajataustaiset nuoret osallistuvat melko aktiivisesti eri hankkeiden toimintoihin, kuten Mä oon mukana!-, KouTa (Koulutuksellinen tasa-arvo)-, Oiva ja Ilona- sekä Polku kotiin -hankkeisiin. Hankkeissa tehtävällä työllä on suuri merkitys nuorten kotoutumisen tukemisessa sekä monikulttuurisen nuorisotyön kehittämisessä. (Jyväskylän monikulttuurisuusohjelma 2013–2016, 15–16.)

Koulutuksellisen tasa-arvon -hanke (KouTa) on Jyväskylän kaupungin hanke, joka edistää lasten ja nuorten koulutuksellista tasa-arvoa ja hyvinvointia monialaisen yhteistyön ja ehkäisevän työn keinoin. Lapsi tai nuori saa kokonaisvaltaista tukea arkeen niin koulussa kuin vapaa-ajalla. Nuorisonohjaajat toimivat yksittäisten lasten ja nuorten, pienryhmien ja luokkien kanssa. Nuorisonohjaaja on matalan kynnyksen aikuinen, jolle voi tulla juttelemaan ilman ajanvarausta. Aikuinen tukee lasta tai nuorta muun muassa kaverisuhteissa ja harrastuksissa. Samalla vahvistetaan kouluviihtyvyyttä, osallisuutta, yhteisöllisyyttä ja yhdenvertaisuutta. Myös vanhemmat voivat olla yhteydessä nuorisonohjaajiin. Tuen tarve korostuu erityisesti nivelvaiheissa, kun nuori siirtyy alakoulusta yläkouluun tai peruskoulusta toiselle asteelle. (Jyväskylän kaupunki i.a.) Myös nuoren siirtyminen maahanmuuttajien valmistavasta opetuksesta perusopetukseen on merkittävä nivelvaihe, jolloin nuori tarvitsee erityistä tukea (Sheikh Musse 2015). Ristisen (henkilökohtainen tiedonanto 9.10.2015) mukaan koulunuorisotyön rooli nuoren kasvun ja kotoutumisen tukemisessa on merkittävä.

Oiva ja Ilona -hanke tavoitteena on tukea nuorten kasvua, osallisuutta ja sosiaalista vahvistumista ikä-, sukupuoli- ja kulttuurisensitiivisyys huomioiden. Hankkeen työskentelymuotoina on kaikille avointa toimintaa, kohdennettuja ryhmiä ja yksilötyötä. Oiva-toiminta tukee poikia ja nuoria miehiä ja Ilona-toiminnassa kohderyhmänä ovat tytöt ja nuoret naiset. (Jyvälän setlementti 2015.) Polku kotiin -hanke on suunnattu maahanmuuttajataustaisille tytöille ja nuorille naisille, jotka viettävät vapaa-aikaansa kotona ja joita nuorisotyön palvelut eivät kiinnosta. Nuorisotyötä tehdään nuoren kotona vanhempien ja mahdollisen puolison toiveet huomioiden. Toiminnot suunnitellaan nuorten kanssa yhdessä ja niitä ovat muun muassa valokuvaus, käden taidot, retket ja liikunta. (Jyväskylän katulähetys i.a.)

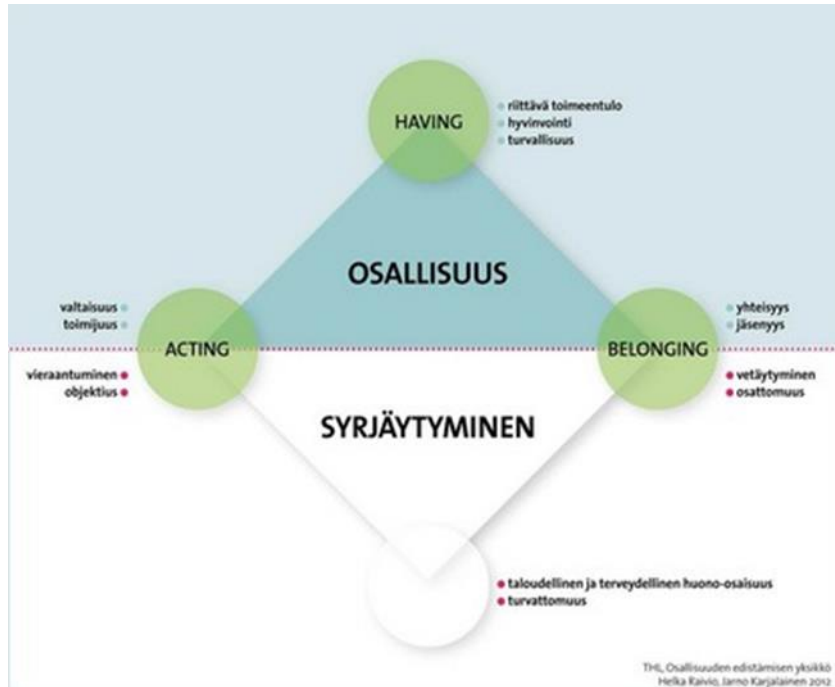
Myös maahanmuuttajien omilla järjestöillä ja vapaaehtoisilla on tärkeä rooli nuorten tukemisessa. Omasta kotimaasta aiemmin muuttaneiden, jo paikkansa löytäneiden aikuisten tuki on tärkeää maahanmuuttajanuorten tulevaisuuden suunnittelussa ja verkostojen löytämisessä. Erityisesti ilman huoltajaa maahan muuttaneiden nuorten kotoutuminen on haastavaa, mihin tarvitaan viranomaisten ja järjestöjen lisäksi tavallisten aikuisten tukea ja kannustusta. (Jyväskylän monikulttuurisuusohjelma 2013–2016, 15–16.) Suomeen jo kotoutunut nuori aikuinen on hyvänä esikuvana kouluttautumisesta ja työllistymisestä. Se luo nuorelle ajatuksen, että hyvä, tavallinen elämä on minullekin mahdollista.

3.4 Maahanmuuttajanuoren osallisuus ja sen merkitys

Osallisuudesta on keskusteltu yhteiskunnassamme pitkään, eikä sille ole olemassa yhtä määritelmää. Englannin kielen sana *participation* tarkoittaa osallistumista ja osallisuutta, mitkä suomen kielessä kuitenkin erotetaan toisistaan. (Kiilakoski, Gretschel & Nivala 2012, 14–15.) Osallisuus määritellään usein tunteena tai tuntemuksena, joka ihmisellä syntyy, kun hän on osallisena jossakin yhteisössä esimerkiksi koulussa, oppilaitoksessa, työssä tai harrastustoiminnassa. Osallisuuden tunne sisältää ajatuksen siitä, että ihmistä arvostetaan, häneen luotetaan ja hän on tasavertainen muiden kanssa. Hän voi myös halutessaan vaikuttaa omassa yhteisössä. Yhteiskunnan tasolla osallisuus on jokaisen mahdollisuutta terveyteen, koulutukseen, työhön, toimeentuloon, asuntoon ja sosiaali-

siin suhteisiin. Kansalaisena yksilö voi tasavertaisena osallistua ja vaikuttaa itseään koskeviin sekä yhteiskunnassa tapahtuviin asioihin. Osallisuuden määrä ja aktiivisuus ovat yksilöllisiä, ja ne riippuvat ihmisen sen hetkisestä elämäntilanteesta. Osallisuuden tunne on yksilöä suojaava tekijä, ja se lisää hyvinvointia. (THL 2015a.)

Raivion ja Karjalaisen mukaan (2013) osallisuutta voi tarkastella kolmesta näkökulmasta (kuvio 2). Ne ovat riittävä taloudellinen toimeentulo ja hyvinvointi (HAVING), toiminnallinen osallisuus (ACTING) ja yhteisöön kuuluminen (BELONGING). Mikäli jollakin näistä osa-alueista on puutteita, se voi tarkoittaa osallisuuden heikentymistä ja riskiä syrjäytyä. Raivion ja Karjalaisen jäsenmukaan sosiologi Erik Allardtin hyvinvoinnin ulottuvuuksia (having, loving, being). (Raivio & Karjalainen 2013, 15–17.) Osallisuutta voidaan siis hahmottaa myös syrjäytymisen vastaparina. Osallisuus ei ole staattinen tila tai pysyvä ominaisuus, vaan se on prosessi, kuten syrjäytyminenkin. Kummankin kehittymiseen voidaan vaikuttaa yhteiskunnallisilla toimenpiteillä. (THL 2015a.)

KUVIO 2. Osallisuuden kolmio (Raivio & Karjalainen 2013, 16).

Yksilön hyvinvointia voidaan kuvata kolmiossa osallisuuden ulottuvuuksilla: having, acting, belonging. Jokaisella osallisuuden ulottuvuudella on myös negatiivinen vastapaino: syrjäytymisen ulottuvuudet. Mikäli osallisuuden ulottuvuuksilla on vajausta, syrjäytymisriski kasvaa ja osallisuus vähenee. Osallisuus toteutuu vain, jos sen kaikki ulottuvuudet ovat kokonaisia. (Raivio & Karjalainen 2013, 17.)

Nuorten näkökulmasta osallisuus on paitsi vaikuttamisen mahdollisuutta myös yhteisöllisyyden vahvistamista. Osallisuus on sosiaalisten suhteiden tukemista, ja se näkyy yhteisöllisyytenä ja ryhmän huomioivana työotteena nuorten parissa työskennellessä. Osallisuuden edistäminen ei kuitenkaan tulisi kohdistua vain erityistarpeissa oleviin syrjäytymisvaarassa oleviin nuoriin, vaan sen tulisi näkyä jokaisen nuoren kohtaamisessa, esimerkiksi koulussa. Osallisuuteen liittyy myös oikeus omaan identiteettiin ja arvokkuuteen osana omaa yhteisöä esimerkiksi perhettä tai koululuokkaa. (Kiilakoski, Gretschel & Nivala 2012, 15–17.)

Osallisuutta voidaan edistää monin keinoin. Nuoren osallisuutta voidaan vahvistaa lisäämällä nuorten koulutusta ja luomalla vaihtoehtoisia koulutuspolkuja. Nuorten osallisuutta ja toimijuutta tulee edistää esimerkiksi kuulemalla nuoria yhteiskunnallisessa päätöksenteossa. Olennaista on myös vahvistaa nuoren jo olemassa olevia omia voimavaroja. Tämä tarkoittaa nuoren tukemista hänen omissa luonnollisissa toimintaympäristöissä, kuten koulussa ja harrastuksissa. Tällöin tuetaan nuoren sosiaalisia taitoja ja vahvistetaan hänen vuorovaikutus- ja vaikuttamistaitojaan. Nuoren osallisuuden vahvistamisessa on tärkeää huomioida myös koko perheen tukeminen. (THL 2015a.)

Myös lainsäädäntö edellyttää osallisuutta. Uudistunut sosiaalihuoltolaki korostaa lapsen ja nuoren osallisuutta, sekä asiakaslähtöisyyttä ja ennaltaehkäisyn merkitystä palveluissa (Sosiaalihuoltolaki 2014). Nuoria tulee kuulla heitä koskevissa asioissa ja nuorille tulee järjestää mahdollisuus osallistua alueelliseen ja paikalliseen nuorisotyöhön sekä asioiden käsittelyyn (Nuorisolaki 2006). Kotoutumislaki korostaa maahanmuuttajien osallisuutta, hyviä etnisiä suhteita ja vuoropuhelua (Laki kotoutumisen edistämisestä 2010).

4 DRAAMAN SIIVIN TARINOIMAAN

4.1 Taidelähtöiset menetelmät sosiaalialalla

Taidelähtöiset menetelmät ovat yleiskäsite monenlaiselle työskentelylle ja eri taidemuodoille. Menetelmillä pyritään vaikuttamaan osallistujien ajatteluun ja myös toimintaan. Tavoitteena voi olla yhdessä taiteen tekeminen tai taidelähtöisiä menetelmiä voidaan soveltaa muissa yhteyksissä, taidelähtöinen menetelmä on siis väline tällöin. Taidelähtöisistä menetelmistä ja niiden käytöstä on olemassa lukuisa joukko käsitteitä, jotka kuvaavat samaa ilmiötä, mutta eri näkökulmista. Käytettyjä käsitteitä ovat yhteisötaide tai keskustelutaide (kuvataide), yhteisötanssi, terapeuttisesta tanssi tai yhteisömusiikki. Teatterin yhteydessä puhutaan soveltavasta draamasta tai teatterista, osallistavasta teatterista, forum-teatterista ja sosiaalisesta teatterista. (Korhonen i.a.)

Taide- ja kulttuurilähtöiset työmenetelmät ovat avuksi tiedon ja ymmärryksen syventämisessä sosiaalialalla. THL:n (2015b) mukaan etenkin lastensuojelussa, jossa joudutaan toistuvasti työskentelemään tiedon katvealueilla, ovat taidelähtöiset työmenetelmät apuna. Sosiaalityössä taide voi saada virallista tietoa täydentävän merkityksen, kun mukaan saadaan ihmisten kokemukset ja tunteet. Jokaisella ihmisellä on oikeus omaan luovuuteensa. Taide- ja kulttuurilähtöiset menetelmät eivät ole sidottu tiettyyn ikään tai jollekin tietylle alalle, vaan niitä voi soveltaa kaikenikäisten parissa niin avo- kuin laitoshuollossakin. Niitä voidaan tietenkin käyttää myös silloin, kun ei olla sosiaalihuollon tai lastensuojelun asiakkaana vaan työskennellään niiden parissa, joille arvellaan olevan erilaisista hankkeista hyötyä.

THL:n (2015b) mukaan on tutkimuksellista näyttöä siitä, että taidelähtöisistä menetelmistä on hyötyä lasten ja nuorten kanssa tehtävässä työssä. Tästä syystä taiteen ja kulttuurin tulemistä osaksi sosiaali- ja terveydenhuollon toimintoja on aktiivisesti tuettu erilaisten hankkeiden ja projektitoiminnan avulla. On nähty, että taidelähtöisillä menetelmillä on merkitystä kommunikaation, ilmaisun ja jäsentämisen kannalta. Taide- ja kulttuurilähtöiset menetelmien sovellusalue on laaja, sekin tuo lisähyötyä niistä. Keskeistä on saada esiin sitä, mitä kullekin henkilölle tai ihmisryhmälle on merkityksellistä, itsetuntemusta vahvistavaa ja voimaannuttavaa. Parhaimmillaan yhteiset kokemukset ja

elämykset auttavat jäsentämään monipuolisesti todellisuutta ja herättävät ajatuksia, jolloin syntyy oppimista. Taidelähtöisten menetelmien avulla saadaan aistit ja mieli liikkeeseen sekä houkutellaan esiin kokemuksia ja tunteita. Kyky ilmaista tunteita on selkeästi suojaava tekijä lapselle. Taiteellinen toiminta, kuten teatteri, tanssi, musiikki tai kuvataide tarjoaa symbolisen etäisyyden ja metaforisen suojan ilmaisulle.

Taidelähtöisistä menetelmistä draama on yksi valinta. Draaman käytön valintaa puoltaa Savolaisen (2007, 166) mukaan se, että draamassa keksityn tai todellisen päähenkilön elämäntilanteet tapahtuvat tässä ja nyt sellaisena kuin ne ovat päähenkilön mielessä, draamassa siis eletään elämää. Näin draaman päähenkilöksi voi ryhtyä kuka tahansa, joka kuljettaa mielessään ryhmän yhteistä teemaa. Ohjaajan ammattitaidon varassa on sitten se, miten tilanteeseen liittyvät tunteet ja sävyt tunnistetaan ja saatetaan näkyväksi. Tavoitteena on, että draama avaa ryhmän jäsenet ymmärtämään tunteitaan, tekojaan ja näiden seurauksia elämässään. Sen kautta voidaan myös tuoda toivon näkökulman ongelmien keskellä elävien elämään.

4.2 Draama ja sen mahdollisuudet

Draama on kulttuurista ja taiteellista toimintaa. Taiteellisena toimintana draama näkyy teatteriesityksissä. Kulttuurin painotuksena on osallistuvuus ja vuorovaikutus ja tärkeää on myös yhteisöllisyys. (Heikkinen 2005, 26.) Sanana draama ”drao” tarkoittaa joko rituaalista toimintaa tai sitten näytelmää. Draama sisältää niin näytelmätekstit kuin niiden esittämisenkin. Luovaa draamaa käytetään kasvatuksen, terapian ja kasvuun tähtäävän toiminnan välineenä. Työskentely voi olla jotain yksinkertaisia mielikuvaharjoituksia tai roolileikkejä, mutta se voi olla myös pitkäkestoista ryhmäprosessia, jossa draama on prosessissa olennainen osa. (Lindqvist 2004, 10.) Kouluissa on draamakasvatusta, joka sanana kattaa kaiken sen draaman ja teatterin, joita kouluissa ja ilmaisun opetuksessa yleisemminkin hyödynnetään. Draamakasvatuksen yhteydessä puhutaan myös soveltavasta tai osallistavasta draamasta. (Heikkinen 2005, 23–25.)

Karkkulainen (2011, 10) käyttää termin draama sijaan käsitettä toiminnalliset teatterilähtöiset menetelmät. Sen avulla tuodaan esille, että ilmaisullinen työskentely on kaukana esittävästä taiteesta ja kynnyks työskentelyyn on tällöin matalampi. Teatteri voidaan

hänen mukaansa jakaa kolmeen: osallistava teatteri, soveltava teatteri ja esittävä teatteri. Hän on käyttänyt draamaa pedagogisessa mielessä sosiaali- ja terveystieteiden ammatillisessa koulutuksessa. Karkkulaisen (2011, 17) mukaan yhteisöllisyys ja kokemuksellisuus ovat painopisteessä. Yhteisesti koettua tulkitaan yhdessä ja nähdään toiminnan aikana käydyissä keskusteluissa, mikä kokemuksesta on siirrettävissä toiseen tilanteeseen.

Osallistavan draaman kautta on tarkoitus tutkia jotain ilmiötä tai asiaa fiktion kautta. Keskeistä on toiminta, jossa joustavasti mennään sisään fiktion ja toimitaan siellä ja sitten tullaan ulos fiktiosta ja keskustellaan ja neuvotellaan sosiaalisista ja eettisistä säännöistä, pohditaan vaihtoehtoja ja sitten voidaan palata fiktiiviseen tilanteeseen ja jatkaa toimintaa. (Heikkinen 2005, 75–76.) Osallistavaan teatteriin kuuluu improvisaatiot, tarinateatteri ja prosessiteatteri (Karkkulainen 2011, 10).

Tarinateatterin perustaja, yhdysvaltalainen Jonathan Fox kehitti tämän muodon 1970-luvulla. Tarinateatterin taustalla on Jacob Levy Morenon kehittämä psykodraama, terapiamenetelmä, jossa ytimessä on potilaan henkilökohtaiset tarinat, joita terapiaprosessissa ammattiterapeutin johdolla käsitellään uudessa valossa muun ryhmän kanssa työkennellen. Tarinateatterissa ei ole kyse kuitenkaan terapiaprosessista, vaikka se voikin olla terapeutista samalla kun se on taiteellista. (Moisio 2007, 5–6.) Tarinateatterissa kertoja katselee omaa tarinaansa näyttelijöiden esittämänä. Tarinateatterissa mukana on yleisö ja toiminnan ideat tulevat yleisöstä. Mukana on ideoita improvisaatiosta, nykyaikaisista tavoista ja ikiaikaisesta suullisesta perinteestä ja tarinankerronnasta. Sanoilla ei ole suurta sijaa tarinateatterissa. (Fox 1994, 37 - 38.)

Deborah Pearsonin (1999) mukaan Suomessa tarinateatteri alkoi yhteistyössä koulujen kanssa. Tarinateatteriryhmät tekevät koulujen kanssa yhteistyötä edelleen. Ryhmät työstävät esityksiä, joiden avulla käsitellään jotain ajankohtaista teemaa. (Pearson 1999, 36.) Tärkein tarinateatterin tekniikka on kohtaaminen. Ydintä on yhdessä oleminen ja kuuluksi tuleminen. (Reetta Jokinen, henkilökohtainen tiedonanto 29.9.2015.)

Soveltava draama on eri lajityyppejä yhdistävä. Sen tavoitteena on saada aktiivisia katsoja-osallistujia, jotka yhdessä ryhmänä opettajan tai ohjaajan kanssa toimivat draaman maailmassa ja reflektoivat sitä. Soveltavasta draamasta esimerkkinä on foorumiteatteri. (Heikkinen 2005, 79–80.)

Forum-teatterin kehittäjän, Augusto Boal halusi katsojien voivan vaikuttaa draaman kulkuun ja siksi hän otti tavaksi kutsua yleisöstä katsojia mukaan lavalle (Kaartinen & Sura 2006, 29). Katsoja on esityksessä keskusteleva osallistuja. Juuri keskustelun ja toiminnallisuuden myötä syntyy mahdollisuus yhteisön ja yksilöiden voimaantumiseen. (Jyväskylän kaupunki 2010.)

Sosiodraama on menetelmä, jonka myös kehitti Jacob Levy Moreno. Sosiodraama on soveltavan teatterin menetelmä. Moreno kehitti sen välineeksi tutkia vuorovaikutusta ja siinä olevia pinnanalaisia sidoksia, jotta niitä voisi tarvittaessa muuttaa. Sosiodraamassa roolit ovat sosiaalisia rooleja, mikä tarkoittaa sitä, että ne eivät ole tiettyjen henkilöiden yksilöityjä, persoonallisia rooleja. (Savolainen 2007, 168.)

Sosiodraama on melko vähän käytetty menetelmä ilmaisun ja sosiaalisten taitojen opettamiseen. Siinä on kuitenkin hyvä mahdollisuus kuvata vuorovaikutusta ja sitä, miten vuorovaikutustavat vaikuttavat tapahtumiin. Sosiodraamassa osa ryhmän jäsenistä näyttää kuviteltua todellisuutta vastaavaa tilannetta ja osa tekee havaintoja esityksestä. (Eteläaho, Hietala & Hämäläinen 2014, 13.) Kauppilan (2005) mukaan sosiodraama on eräänlainen näytelmä, jossa esitetään todellisuutta muistuttavia tilanteita. Sosiodraaman avulla päästään pohtimaan ja soveltamaan uusia ratkaisuja havaittuihin käyttäytymistapoihin. Lopuksi on keskustelu, jossa pohditaan esityksen todellisuuspohjaisuutta. (Kauppila 2005, 110–111.) Sosiodraaman parissa työskentelyyn tulee terapeuttinen vire, kun ryhmän jäsenet yhdessä elävät läpi tarinan (Lindqvist 2004, 15).

Selkeä ero on siis olemassa siinä, mihin mikin draamamenetelmä keskittyy. Draama voi keskittyä yhteen ihmiseen (psykodraama), olla eri ihmisten tarinoita yhdestä teemasta (tarinateatteri) tai olla ryhmästä lähtevää, osana ryhmäprosessia (sosiodraama, forum-teatteri). Draaman tavoitteena yleisesti ottaen on siis vuorovaikutuksen, yhteisöllisyyden ja osallistuvuuden painottaminen yhtä lailla kuin taiteen ja esteettisenkin elämyksen tuottaminen. Taide voi olla meille keino tarkastella arjen kokemustietoa ja arkea etäämpää. Draaman avulla voidaan myös leikinomaisesti oppia, kokeilla eri rooleja, eri tunteita, eri vaihtoehtoja. Nykyisin puhutaan yleisesti narratiivisuudesta. Kuulemisen ja osallistamisen keinona narratiiviset menetelmät ja yleensäkin narratiivinen ote eli kerronnallisuus, tarinallisuus ja asioiden jakaminen kertoen on ihmisen ikaikainen tapa käsitellä asioita, jäsentää ympäristöä tai ymmärtää erilaisia ilmiöitä (Larvi 2013, 18). Tauluk-

koon 1 on koottu toiminnallisia draamamenetelmiä. Samalla taulukossa on tuotu esille kunkin menetelmän soveltuvuus draamatyökaluumme.

Taulukko 1. Toiminnalliset draamamenetelmät ja niiden soveltuvuus draamatyökaluun

Draamalaji	Osallistava draama	Soveltava draama	Yksilö/ryhmä	Menetelmän soveltuvuus draamatyökaluun
Improvisaatiot	x		yksilö/ryhmä	x
Tarinateatteri Jonathan Fox	x		yksilö/ryhmä	x
Foorumiteatteri Augusto Boal	x	x	ryhmä	x
Sosiodraama Jacob Levy Moreno		x	ryhmä	x
Toiminnalliset teatterilähtöiset menetelmät Marjatta Kark- kulainen	x	x	ryhmä	x

Erilaisia draamamenetelmiä on useita. Vaikka taulukosta näkyy, että kaikkia esiteltyjä menetelmiä voisi soveltaa draamatyökalun käyttöön, niin jätimme foorumiteatterin pois, koska sen käyttö vaatisi lisää perehtyneisyyttä ja koulutusta. Improvisaatiot puolestaan ovat mukana tarinateatterissa, sosiodraamassa ja toiminnallisissa teatterilähtöisissä menetelmissä.

4.3 Draaman käyttö ryhmässä

Kauppilan (2005) mukaan ihmisille on ominaista kuulua johonkin ryhmään. Tavallisesti ryhmän jäsenet hyötyvät jotenkin toisistaan eli heillä on yhteiset intressit ja tarpeet. Tärkeää on huomata, että ryhmän jäsenet vaikuttavat toisiinsa. (Kauppila 2005, 85–86.) Savolaisen (2007, 161, 163) sanoin me synnymme johonkin ryhmään ja meille on tärkeää kuulua johonkin ryhmään. Ryhmätoiminta on yksi mahdollisuus tukea nuoren kasvua. Nuoren elämään ryhmä tuo aikuisen, joka kuulee häntä, näkee hänet ja tekee mah-

dolliset nuoren ongelmat näkyväksi ja siten käsiteltäväksi. Ohjaajan vastuulla on se, että ryhmätoiminnasta tulisi voimaannuttava prosessi.

Sosiaalialan menetelmänä draamatyöskentely pohjautuu ryhmään. Siinä ollaan vuoro-vaikutuksessa, luodaan ja toimitaan yhdessä. Ryhmäprosessien tunnistaminen ja niiden huomioon ottaminen työskentelyn aikana on tärkeää. Teatterilähtöinen työskentely auttaa toimimaan ja osallistumaan yhdessä. Se aktivoi osallistujia. Työskentelyssä käytetään esimerkiksi sellaisia peruselementtejä kuin roolia, tilaa, ristiriitoja ja jännitteitä, jotka ovat teatterin peruselementtejä. (Airaksinen & Karkkulainen 2012, 7.)

Ryhmätoiminnassa ja draaman käytössä on muutamia tärkeitä asioita, jotka on otettava huomioon. Niistä tärkeimpiä ovat luottamus, eettisyys, osallistuminen, vastuu. Nuo kaikki liittyvät ohjaajan toimintaan. Johtajuus on Heikkisen (2004, 162) mukaan vastuun kantamista. Draamaopettaja tai ohjaaja on se, joka luo ryhmään turvallisen ilmapiirin, jossa voi myös epäonnistua. Ilmapiiri perustuu toisen kunnioittamiseen, rehellisyyteen ja avoimeen vuorovaikutukseen. Saman toteavat myös Airaksinen ja Karkkulainen (2012, 7): ryhmän vetäjällä on vastuu ryhmän toiminnasta. Jotta ryhmä voi kokea tekemisen turvalliseksi, ohjaajan tulee voittaa ryhmän luottamus ja rakentaa turvallinen ilmapiiri. Ventola (2011, 8) painottaa pyrkimystä osallistumisen mahdollistamiseen. Osallistumisen myötä syntyy kokemus siitä, että on vertainen ja kuuluu yhteisöön, on osallinen. Osallinen voi ottaa vastuuta omasta elämästään ja tutkia valintojaan. Eettisyys näkyy kaikessa ryhmän tai draamailmaisun ohjaajan toiminnassa.

Ventola (2011, 10–11) on tuonut esille kuusi eettisyyden tarkastuspistettä. Ohjaaja ja ryhmä tekevät yhdessä sopimuksen, mitkä ovat säännöt, vastuut ja osallistumisen muodot ja vaitiolovelvollisuuteen liittyvät päätökset. Läsnäolo ja kuunteleminen vaikuttavat siten, että kun ohjaaja muistaa ne, voidaan toimintaa ohjata tarkoituksenmukaisesti ja samalla huolehditaan, että jokainen tulee kuulluksi. Ohjaaja on tietenkin tehnyt ennakkosuunnittelua, mutta tapaamisissa ohjaaja tekee tilanteenmukaisia valintoja viedäkseen toimintaa eteenpäin. Avoimuus liittyy toiminnan läpinäkyvyyteen. Se luo pohjan luottamukselliseen toimintaan. Ohjaajan tulee selvittää itselleen oma suhde käsiteltävään asiaan ja pohtia, miksi tekee sellaisia valintoja kuin tekee. Tietenkin toiminnassa on tärkeää olla tasapuolinen ja demokraattinen, jotta jokainen voi kokea tulevaisuutta kuulluksi. Luottamus on perustana sille, että ryhmässä jokainen uskaltaa olla mukana ilman

tyrmätyksi tulemisen pelkoa. Vaitiolovelvollisuus liittyy luottamukseen. Viimeisenä eettisyyden tarkastuspisteenä Ventola mainitsee omistajuuden. Omistajuudessa on kyse siitä, kuka päättää aiheesta, jota käsitellään, tekeekö ohjaaja päätöksiä omista lähtökohdistaan vai sen mukaan, mitä ryhmässä tapahtuu ja mitä ryhmän jäsenet haluavat.

Tämän lisäksi ohjaajan tulee miettiä myös ryhmän jäseniä ja sen vaikutusta toimintaan. Savolainen (2007, 165) toteaa, että nuorten kanssa toimittaessa on myös muistettava hienovaraisuus, sillä nuoret elävät herkkää ikää, heidän identiteettinsä ja tietoisuutensa itsestä ovat vasta muovautumassa.

4.4 Draamakokeiluja Suomessa

Sosiaalialalla on käytetty taidelähtöisiä menetelmiä. Draamakokeilujakin on tehty runsaasti, erityisesti ammattikorkeakouluissa eri hankkeissa. Suomessa on toteutettu lasten ja nuorten avohuollon ryhmätoiminnan metodinen kehittämisen projekti Heikki Waris -instituutissa. Aulikki Kananoja (2007) tuo esille projektin merkittävyyden, koska sosiaalialalla on kaivattu systemaattista taidelähtöisten menetelmien kehittämistyötä. Kokeillut menetelmälliset lähestymistavat nojautuvat tietoihin ja perusteltuihin teoreettisiin lähtökohtiin ja ovat vastaus sosiaalityötä koskevaan haasteeseen kehittää ja arvioida systemaattisesti työmetodeja. Työskentelyssä käytetään ihmisten välisiä suhteita ja yhteistä toimintaa, kuullaan lasten ja nuorten omia kokemuksia, selvitetään heidän tavoitteitaan ja pelkojaan ja siten osoitetaan välittämistä ja kiinnostusta heidän hyvinvointiaan kohtaan. Olennaista on tuottaa ja vahvistaa sellaisia sosiaalisia kokemuksia, jotka tukevat lapsen ja nuoren hyvinvointia ja vähentävät sen esteitä. (Kananoja 2007, 3–4.)

Ammattikorkeakoulu Stadia on tehnyt viime vuosina yhteisöteatterin monimuotoisia toteutuksia, tapoja osallistua yhteiskunnalliseen keskusteluun ja vaikuttaa siihen. Työskentely saa ideansa esimerkiksi aluepolitiikasta, yhteiskuntapolitiikasta, arvovalintapohdinnoista. Usein tuloksena on soveltavaksi draamaksi kutsuttu prosessi tai esitys, jossa on mukana draamatyöpaja. Tavoitteena näissä on saada yhteisö tai mukana oleva ryhmä kuulluksi, ja näin ryhmä saa mahdollisuuden osallistua. Esitys syntyy useimmiten muista kuin olemassa olevista näytelmäteksteistä. (Ventola & Renlund 2005, 7.)

Ranta-Ylitalon (2011a) mukaan hän, Sarah Nelson ja Marjo-Riitta Ventola ovat kokeilleet osallistavaa taidetta työpajaprosessina, jossa on työstetty unelmia. Projektin nimikin oli Unelmatyöpaja. Kyse on ollut teatteri-ilmaisun ohjaajatutkintoon valmistavasta koulutuksesta, jossa jokainen vuosikurssi on kehittänyt yhteistyötä ja Unelmatyöpajan toimintaa opettajiensa johdolla. Vuonna 2011 esimerkiksi Ranta-Ylitalon ja Nelsonin vetämässä Unelmatyöpajassa tarkasteltiin mielenterveyttä ja unelmia osana sitä. Osallistujia oli yhdeksästä eri maasta. Unelmatyöpajan ideana oli yhteistyössä Keski-Pohjanmaan keskussairaalan psykiatrisen kuntoutusyksikön kanssa auttaa ohjaajia löytämään työskentelytapoja mielenterveysasiakkaiden ryhmien ohjaajina. (Ranta-Ylitalo 2011a, 4). Ranta-Ylitalon (2011b, 14–15) mukaan draamatyöskentely sisältää jo itsessään voimaantumisen ajatuksen. Sen vuoksi on perusteltua käyttää sitä mielenterveyskuntoutujien kanssa osana hoitotyötä.

Sosiaali- ja terveysalan koulutuksessa ammattikorkeakoulu Centriassa on myös käytetty teatteria opetusmenetelmänä. Sosiaalialan opiskelijat tekevät yhteistyötä kokkolalaisen päihdehuollon kuntoutuslaitoksen Ventuskartanon kanssa. Opiskelijat olivat mukana päihderiippuvaisten kuntoutustyössä, jossa taidetta käytettiin lähestymistapana. Teatteri-ilmaisun ohjaaja ei toki ole terapeutti, mutta taide toimii täälläkin terapeuttisena elementtinä, kun kuntoutujat saavat forum-teatterin keinoin äänensä kuuluviin. Ennen kaikkea he pääsevät tätä kautta työstämään käsityksiään, uskomuksiaan ja tunteitaan. (Ranta-Ylitalo 2013, 15, 18, 26–26.)

Savolainen ja Levamo ovat puolestaan käyttäneet draamaa sosiaalityössä lastensuojelun avohuollon murrosikäisten tyttöjen kasvuryhmässä. Heidän työnsä oli osa Heikki Waris-instituutin kehittämishanketta. Heidän pääasialliset draamamenetelmänsä olivat soveltavan draaman menetelmät eli psykodraama ja sosiodraama, mutta he käyttivät myös muita toiminnallisia menetelmiä ja draaman perusharjoitteita. Ryhmä oli pitkäikäinen, sillä he työskentelivät yhdessä kahden vuoden ajan. Nuorilla tytöillä oli paljon ongelmia, kuten päihteiden käyttöä, koulupinnausta ja epäsosiaalisuutta. Näitä ongelmia oli tarkoitus ryhmätyöskentelyn avulla tuoda esille ja saada nuoret pohtimaan asioita. Tavoitteena oli voimaannuttaminen. (Savolainen 2007, 160–161.)

Savolaisen (2007, 186–187) mukaan palaute oli hyvää. Nuorten spontaanius ja valmius ottaa draama työmenetelmäksi yllätti hänet. Hänen mielestään ryhmätoiminta on teho-

kas väline, jolla voidaan kasvattaa nuorten uskoa mahdollisuuksiinsa selvittää vaikeuksista ja myös lisätä nuorten halua selviytyä. Lapsille ja nuorille tarjoutuu ryhmässä mahdollisuus kuulua johonkin ja jakaa kokemuksiaan. Samalla he saavat myönteistä palautetta itsestään. Yhtä tärkeitä Savolaisen ja Levamon kokemuksen mukaan on se, että nuoret saavat ohjatusta ryhmätoiminnasta kokemuksen kuuntelevasta, läsnä olevasta aikuisesta.

Larvin (2013, 2) kehittämistyössä pyrittiin tarinateatteria ja narratiivisia tarinoita käyttämällä saada lapset ja nuoret tuomaan oman näkemyksensä erään lastensuojeluyksikön voimavaroista ja kehittämiskohteista. Hankkeen tavoitteena oli syväkuulla narratiivista ja luovaa menetelmää välineenä käyttäen nuorten tarinoita ja ajatuksia. Nuorten ajatuksia kerättiin kuvallisten korttien avulla. Korttien avulla syntyneistä tarinoista Rannikkopajojen Taide- ja mediapaja työsti musiikkivideon. Nuoret saivat tarinansa takaisin, kun video näytettiin heille. Larvi (2013, 44) arvioi työskentelyn olleen onnistunutta, sillä yksilötasolla tapahtui jonkinlaista ajattelun ja tunteiden muuttumista. Sosiaalisella tasolla tapahtui kehitystä, kun yhteisö tuli tutummiksi toisilleen. Omista tarinoista syntyneen videon katseluhetki auttoi nuoria avautumaan tarinoita kertoen.

Draamaa käytti myös Rale (2009) omassa opinnäytetyössään, jonka hän toteutti toiminnallisena työnä keväällä 2009. Hän toteutti Helsinki maahanmuuttajien silmin -nimisen yleisötyöprojektin Helsingin Kaupunginteatterille. Työ oli teatterin yleisötyötä eli työtä, jota tehdään uusien yleisöjen saavuttamiseksi ja sen mahdollistamiseksi, että sellaisetkin ryhmät, joiden on muuten vaikea päästä teatteriin, saisivat siihen mahdollisuuden. Tällaisia ryhmiä ovat vanhukset, vammaiset, vangit ja maahanmuuttajat. (Rale 2009, 16, 19, 23.) Opinnäytetyössään Rale (ks. 2009, 28) veti työpajoja, joissa käytettiin sanattomia harjoituksia, improvisaatiota ja kohtauksia annetuista aiheista.

Rale (2009, 26) halusi saada mukaan eri-ikäisten maahanmuuttajien ryhmiä, mutta käytännössä hänen onnistui saada ala-asteikäisten, suomen kieltä opiskelevien, kotiäitien ja senioreiden ryhmät. Useista yrityksistä huolimatta nuorista koostuva ryhmä jäi toteutumatta. Erityisen paljon täytyisi tehdä pohjatyötä, että saisi nuoret mukaan, heillä saattaa olla kilpailevia kiinnostuksen kohteita niin paljon, että tarvitaan mieltä keinoja heidän mukaan saamiseen. Rale (2009, 34) toteaa, että maahanmuuttajat saattavat kokea hankalaksi lähteä vapaaehtoisuuteen perustuvaan, omalla ajalla toteutettavaan projek-

tiin, ellei heillä ole jotain ryhmää tukena. Tämä päti Ralen tapauksessa teatterin tekemään yleisötyöhön, jossa käytettiin draamamenetelmiä, mutta sama kynnys saattaa olla myös maahanmuuttajatyössä, kun pyritään vapaa-ajalle suunnittelemaan toimintaa.

Draamaa on siis käytetty yhteisöllisyyden tuottamiseksi, yhteiskunnallisen vaikuttamisen keinona ja eri ryhmien elämän ja ongelmien käsittelemiseksi. Myös maahanmuuttajien kielenopetuksen parissa on käytetty teatteri-ilmaisua opetuksessa.

Salon kansalaisopiston maahanmuuttajien kieli- ja kulttuurikoulutuksen yhtenä menetelmänä syksystä 2013 asti on ollut teatteri-ilmaisua. Tarkoituksena oli käyttää ilmaisu- taitoa ja draamaa osana kielikoulutusta. Työskentelyn alussa pyrittiin luomaan luottamuksellinen ja turvallinen ilmapiiri, jotta jokainen saattoi osallistua. Koska ryhmässä oli hyvin erilaisia ihmisiä, yhteistä heille oli suomen kielen taitamattomuus tai heikko taito. Tästä syystä harjoittelu aloitettiin pantomiimiharjoituksilla ja lopulta edettiin arkielämän tilanteiden läpikäymiseen näytelmän pätkien avulla. Ryhmän ohjaajan mukaan maahanmuuttajat heittäytyivät kielitaidottominkin kantaväestöä helpommin tilanteeseen ja selvittivät elekielen avulla tilanteet, jos yhteistä kieltä ei löytynyt. (Lipasti 2015, 31–35.)

5 DRAAMATYÖKALU HANKKEEN KÄYTTÖÖN

5.1 Draamatyökalun kuvaus

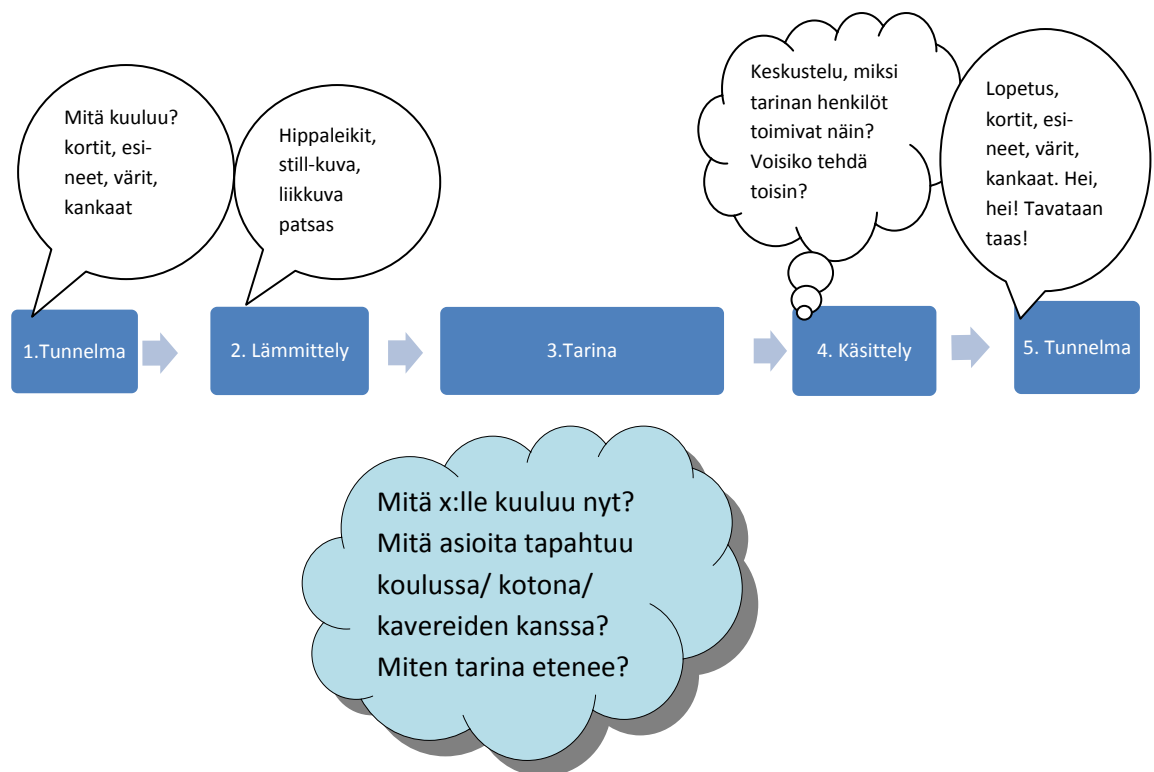
Haluamme ottaa maahanmuuttajanuorten kanssa asioiden käsittelyssä käytettävän työkalun perusmetodiksi draaman. Nojaamme lähinnä Karkkulaisen (2011) käsitteeseen toiminnalliset teatterilähtöiset menetelmät, mutta mukana on ajatuksia niin tarinateatterista kuin myös sosiodraamasta. Toiminnallisten ilmaisuharjoitteiden suunnittelussa ja työkalun ohjeistuksessa painotamme sitä, että toiminta ei saisi sitoa ketään tiettyyn rooliin ja että kaikkien tarinoita kuullaan. Pohdimme sopivaksi ryhmäkooksi neljästä kymmeneen henkeä. Kymmenenkin henkeä on jo iso ryhmä, jossa tulee vaikeammaksi huolehtia siitä, että kaikkia kuullaan tasavertaisina ja kaikki pääsevät tarinaan mukaan.

Pysyttelemme mielikuvaharjoitusten ja roolileikkien tasolla eli käytämme luovaa toimintaa keskustelujen ja ajattelun virittäjänä sovitun mittaisessa 4–6 kerran tapaamisen prosessissa. Jokainen tapaaminen on noin tunnin, enintään puolentoista tunnin mittainen. Liian pitkät tapaamiset saattavat väsyttää nuoria. Hyvä olisi, jos ryhmäläisille jäisi sellainen tunne, että jotain jäi vielä sanomatta tai tekemättä, jolloin he jäävät odottamaan seuraavaa kertaa. Samaa tekniikkaa käytetään tv-sarjoissa: tarina jää aina jännittävään kohtaan.

Ensimmäinen tapaamiskerta on pääosin varattava tutustumiselle ja yhteiselle arvioinnille siitä, haluavatko nuoret osallistua toimintaan. On tietenkin myös mahdollista, että kiinnostusta ei synny. Koska on tärkeää nimenomaan nuorten omat ideat ja ajatukset, tähän toimintaan ei ole syytä ryhtyä, jos ryhmä ei ole innostunut ajatuksesta. Ideana on, että maahanmuuttajanuoret pysähtyvät kuvitteellisen nuoren elämän nykyhetkeen. Tällöin nuoret pohtivat, kenen tarinaa haluavat työstää: mikä on tuon nuoren tausta, mistä maasta hän on tullut Suomeen, kauanko hän on ollut Suomessa ja mitä hänelle kuuluu. Jonkin matkaa kuljetetaan tapaamisissa tarinaa eteenpäin. Viimeisellä kerralla mietitään, mihin suuntaan nuoren elämä tästä menee. Jos tarinalle uhkaa tulla surullinen loppu, ohjaaja innostaa siinä vaiheessa ryhmää miettimään eri versioita, jotta nuorille jäisi toivon kuva mieleen.

Nuorten sitoutuminen ryhmätoimintaan koetaan monesti haastavaksi, erityisesti jos nuori ei suoraan näe, mitä hyötyä hänelle prosessista voi olla. Sitoutumista voidaan edistää yhteisellä suunnittelulla; kun ollut itse mukana suunnittelussa, haluaa ehkä olla mukana toteutuksessakin. Jos ohjelma on etukäteen suunniteltu, nuoren voi olla vaikea kokea sitä omakseen, vaan nuori voi kokea itsensä toiminnan kohteena, ei toimijana. Ohjaajan rooli kannustajana ja motivoijana korostuu. Ensimmäisellä tapaamiskerralla pyritään myös luomaan luottamuksellisuuden ilmapiiriä esimerkiksi erilaisten luottamusharjoitusten avulla. Tärkeää on tehdä jo ensimmäisellä kerralla, jos mahdollista, draamasopimus, jossa sovitaan yhteiset pelisäännöt. Pelisäännöt tulevat nekin nuorilta itseltään.

Jos ryhmässä on alaikäisiä, vanhempia pitää informoida, millaisesta työskentelystä on kyse, jotta he voivat miettiä, kannustavatko nuoriaan osallistumaan ryhmän toimintaan. Mä oon mukana! -hanke on jo vanhemmille tuttu, joten hankkeella on oiva mahdollisuus käyttää ideaamme toiminnassaan. Jos ensimmäisen tapaamiskerran jälkeen perusehdot täyttyvät, niin voidaan aloittaa varsinainen draamatyöskentely. Perusehtoina on nuorten innostuminen, sitoutuminen, luottamuksen syntyminen ja tarvittavat luvat, jos kyse on alaikäisistä. Työskentely etenee jatkossa kuvion 3 mukaisella tavalla. Rituaalinomaisuus tuo turvaa ja auttaa pääsemään aina nopeasti työskentelyyn mukaan.

KUVIO 3. Draamatyökalun kuvaus

KUVIO 6. Kankaita ja värejä osallistujan tunnelman ilmaisua varten

Kuva: Anu Pyyhtinen 14.11.2015

Lämmittelyvaiheessa harjoituksina voidaan käyttää riehakkaita juoksuleikkejä, joista perinteisiä ovat erilaiset hippaleikit. Lämmittelyharjoitusten tarkoitus on lämmittää kehoa ja luoda halua toimia yhdessä. Ne luovat pohjaa muulle toiminnalle. (Kinnunen 2013, 6.) Lämmittelynä voidaan käyttää myös tunteita avaavia harjoitteita. Tällaisia ovat esimerkiksi still-kuvat ja liikkuvat patsaat. *Still-kuva* on nimensä mukaisesti liikkumaton kuva jostain tilanteesta tai tunteesta, kuin olisi otettu valokuva. *Patsas* muodostuu osallistujien tulkintana jostain asiasta tai tunteesta. (Airaksinen & Karkkulainen 2012, 115, 117). *Liikkuva patsas* nimensä mukaisesti kuvaa liikkeen ja kuvan yhteistoimintana jotain tunnetta, tapahtumaa äänen ja liikkeen kanssa siten, että ensin toinen aloittaa, sitten toinen liittyy patsaaseen pyrkien täydentämään kuvaa. Liikkuva patsas -harjoitus on esimerkiksi tarinateatterimenetelmässä usein käytetty harjoitus. Siinä näyttelijät astuvat vuorotellen näyttämölle tekemään liikkeen ja äänen yhdistelmää. Muut näyttelijät tulevat vuorollaan mukaan muodostaen yhden yhteisen kuvan. (Jokinen 2009, 8.)

Tarinavaiheessa käydään kohtauksittain läpi kuvitteellisen henkilön tarinaa, pari kohtausta tapaamiskertaa kohden. Osallistujat voivat viedä tarinaa eteenpäin haluamallaan tavalla. He voivat valita kohtauksiin henkilöt, mitä he tekevät, mitä siis tapahtuu. Kaikki

tapahtuu improvisoiden, ilman yhteistä kohtauksen harjoittelemista, on vain sopimus, mikä on kohtauksen idea, keitä siinä on ja kuka esittää päähenkilöä. Päähenkilö voidaan erottaa kussakin kohtauksessa jollain tunnuksella: lippalakilla, huivilla kaulassa tai ran-teessa tai muulla vastaavalla tavalla (kuvio 7).

KUVIO 7. Mahdollisia roolissa olon tunnusmerkkejä

Kuva: Anu Pyyhtinen 14.11.2015

Tarinavaiheessa suunnitellaan kohtauksen juoni, valitaan roolit ja lopuksi toteutetaan kohtaus. Tässä vaiheessa ohjaaja huolehtii siitä, että eri kohtauksiin tulee eri henkilöt. Jokainen saa kokea pääroolissa toimimista, jokainen saa hypätä tarinan päähenkilön saappaisiin ja jokainen joutuu miettimään päähenkilön valintoja. Työskentely olisi hyvä pitää koko ajan kaukana näyttelemisestä, näytelmän tekemisestä, siksi olemme sitä mieltä, että kohtauksiin ei ole syytä ottaa mukaan rooliasuja eikä erityistä rekvisiittaa.

Käsittelyvaiheessa seuraa tarinan purku. Silloin keskustellaan, mitä asioita tarina toi mieleen, miten voisi toimia toisin, miksi henkilöt toimivat tarinassa tietyllä tavalla, mi-hin suuntaan päähenkilön elämä tästä etenisi. Luodaan siis yhteenvedoa tapahtuneesta ja tuodaan esille myös tunteita. Jos tarinan roolissa olo tuntuu vaikealta, on tärkeä pohdis-kella ääneen syytä siihen.

Tapaamiskerta päättyy tunnelmavaiheeseen. Siinä käydään läpi, millaisin tuntein nuoret lähtevät tapaamisesta. Apuna käytetään samoja tunnelman ilmaisun välineitä kuin tapaamisen alussa. Jokainen saa valita uudelleen, mikä esine, kortti tai kangas kuvastaa parhaiten sitä, mikä olotila on tapaamisen päätyttyä.

5.2 Draamatyökalun käyttö

Draamaa voidaan käyttää pitkäkestoisena ryhmäprosessina esimerkiksi lastensuojelun piirissä olevien nuorten osallistamisessa. Draamaharjoitus voi olla myös yksittäisen tapaamiskerran alussa keskustelun avaajana. Jyväskylässä olisi tälle työkalulle käyttöä eri hankkeilla, onpa ne maahanmuuttajiin kohdistuvia tai kantaväestöön kohdistuvia. Nuorten kanssa työskentelevät hankkeet, kuten Koulutuksellisen tasa-arvon hanke, koulu-nuorisotyö yleensäkin ja Nutukka-hankkeen tapaiset hankkeet voisivat ottaa käyttöön tämän. Nutukka-hanke alkoi vuonna 2006. Hanke työskenteli yksin Suomeen tulleiden alaikäisten nuorten turvapaikanhakijoiden ja niiden pakolaisnuorten kanssa, joiden perusvalmiudet olivat heikot tai joilta puuttui perheen sosiaalinen tuki. Hankkeen aikana kehitettiin maahanmuuttajien opettajia varten opetusmateriaalia ja menetelmäpaketti nimenomaan pyrkimyksenä kehittää toiminnallista ja aktivoivaa opetusta. (Mäkinen & Teinilä i.a., 2–4.) Draamatyökalumme kävisi yhdeksi toiminnallisen ja aktivoivan opetuksen menetelmäksi.

Nuorten kanssa voi käsitellä draaman keinoin lähes mitä tahansa heille tärkeitä asioita. Haasteena voi olla saada ryhmän hiljaisemmatkin ideoimaan aiheita. Aiheita voisivat olla kaverisuhteet, koulu, harrastukset, seurustelu, koti, kotiintuloajat, päihteet, ulkonäköpaineet, koulutusaineet (lukio vai ammattikoulu) sekä ristiriidat edellä mainittuihin aiheisiin liittyen. Olisi hyvä, jos mukana olisi keveämpiäkin aiheita. Tällaisia aiheita voisivat olla hyvä kaveruus, luottamus, rakastuminen, koulunkäynnin onnistuminen, kokemukset onnistumisesta vaikka jalkapallopeleissä. Nuoret voisivat käsitellä myös unelmiaan, kokemuksiaan, kun on uskaltanut tehdä jotain vaikeaa, vaikka puolustaa jotain heikompa. Tärkeää kuitenkin on, että aiheet tulevat nuorilta, eivätkä ohjaajalta. Joskus voi olla niin, että aiheita syntyy vasta kun nuoret kokeilevat erilaisia toiminnallisia harjoituksia, joten työskentely voi edetä niinkin.

Toiminnallisia menetelmiä käyttääkseen tai tätä draamatyökalua käyttääkseen ei tarvitse olla teatteriharrastaja tai käydä teatterialan ja ohjaamisen opintoja, kuka tahansa ryhmän ohjaamiseen perehtynyt voi saada ideoita omaan toimintaansa tai ottaa työkalun käyttöönsä. On vain huolehdittava siitä, että työskentelyn tulee olla harkittua ja on tunnus-teltava herkästi nuorten tunteja.

Ohjaajan on hyvä huomioida ja tiedostaa jo suunnitteluvaiheessa tiettyjä piirteitä, jotka kuuluvat monikulttuuristen ryhmien kanssa työskentelyyn. Kuten kaikkien ryhmien kanssa toiminnan edetessä suunnitelmat voivat muuttua nuorilta tulevien uusien ideoiden myötä. Soinisen (2011, 6) mukaan toiminnalliset monipuoliset menetelmät tukevat vuorovaikutuksen syntyessä, vaikka yhteistä kieltä ei olisikaan.

Mikäli nuorten suomen kielen taito on heikko, toiminnan aloituksessa on tärkeää käyttää esimerkiksi kulttuuritulkkia, jotta kaikki varmasti ymmärtävät, mistä on kyse ja mihin sitoutuvat ja millainen aikataulu työskentelyllä on. Nuorille pitää antaa myös mahdollisuus kysyä heitä askarruttavia asioita. Nuorten osallisuus tulee huomioida suunnittelun alussa ja ottaa nuoret mukaan suunnitteluun. Tämä vaatii ohjaajalta epävarmuuden sietoa, luovuutta ja heittäytymistä; kaikkea ei voikaan tehdä käsikirjoituksen mukaan. Soininen (2011, 6) suosittelee ottamaan nuoria mukaan apuohjaajiksi työskentelyyn. Vastuualueiden jakaminen sitouttaa nuoria paremmin mukaan toimintaan. Ristisen (henkilökohtainen tiedonanto 9.10.2015) kokemuksen mukaan nuorten osallisuutta vahvistetaan parhaiten, jos nuorille antaa mahdollisuuden suunnitella ja tehdä, antaa heille tilaa ja luottamusta. Täten he sitoutuvat toimintoihin aktiivisina osallistujina.

Draamatyöskentelyssä ohjeiden tulee olla lyhyitä ja selkokielisiä. Havainnollistamiseen voidaan käyttää erilaisia havaintomateriaaleja, kuten kuvakortteja, jotka muistuttavat aiheen mieleen. Ohjaajan tulee myös varmistaa, että kaikki ymmärtävät, mistä on kyse. Korttien ja pelien käytössä on tärkeää huomioida kulttuurierot, esimerkiksi meille tutut muistipelit voivat olla jonkun etnisen ryhmän nuorelle täysin vieraita, eivätkä siten avaa toimintaa millään lailla. Pahimmillaan tämä voi lisätä nuoren ulkopuolisuuden kokemusta.

Ryhmätyöskentelyssä aikataulun tulee olla tarpeeksi väljiä, sillä ohjeiden antamiseen voi mennä suunniteltua enemmän aikaa. Ohjeet on hyvä antaa yhteen asiaan kerrallaan

ja niiden tulee olla yksinkertaisia. Myös taukojen pitämiseen tulee varata aikaa. Nuorten kanssa käytettävät ryhmäytymisleikit, joissa kosketetaan toista, voivat olla kulttuurisensitiivisesti haastavia, koska osa nuorista ei voi tai halua koskettaa toista sukupuolta. Ohjaajan tulee varmistaa etukäteen, millaiset harjoitukset ovat sopivia ja tehdäänkö harjoitukset sekaryhmissä vai sukupuolen mukaan jaetuissa pienryhmissä. (Soininen 2011, 6.)

Eettiset periaatteet on pidettävä tällaisessa työskentelyssä mielessä. Ventolan (ks. s. 18) käyttämät eettisyyden osatekijät toimivat hyvänä ohjenuorana. Osallistujien on syytä tehdä sopimus, jonka pohjalta voidaan työskentelyn reunaehdot luoda. Ohjaajan pitää luottaa siihen, että osallistujat itse osaavat toimia, ideoida. He omistavat omat tarinansa, he voivat päättää, mitä asioita tuodaan esille. Ohjaaja on läsnä ja kuuntelee herkillä korvalla nuoria. Ohjaaja tekee kenties jotain valintoja, mutta hän noudattaa avoimuutta ja kertoo valinnoistaan ja perustelee ne. Ohjaaja myös arvioi ja pohtii omaa toimintaansa ja valintojaan ja tiedostaa mahdolliset omat ennakkoluulonsa ja olettamuksensa. Hän on valmis muuttamaan suunnitelmiaan tilanteen mukaan. Aina ei sama tapaamisen kaava toimikaan, ennalta ei voi tietää, millä tuulella esimerkiksi osallistujat ovat, jos on sattunut jotain mieliä kuohuttavaa. Tämä valmius kuunnella nuoria ja luottaa heihin synnyttää luottamusta ohjaajaa kohtaan, jolloin työskentely on mahdollista ja mahdollisimman hedelmällistä. Selvää on, että ohjaajan tulee olla tasapuolinen ja kohdella kaikki samanvertaisina. Tästä syystä hän pyrkii pitämään huolta siitä, että ideoita tulee kaikilta. Hän huolehtii, että kaikki voivat toimia eri rooleissa silloin, kun tehdään jotain kohtauksia tai myös silloin, kun tehdään lämmittelyharjoituksia.

Eettisyys on muistettava myös kohtausten purkamisessa. Osallistujia ei painosteta käsittelemään aiheita, jotka tuntuvat vaikeilta tai aroilta. Nuorten hiljaisuuttakin on osattava kuunnella ja arvostaa. Jos joku ei halua osallistua työskentelyyn tai keskusteluun, häntä ei pakoteta.

Koko toiminta tähtää maahanmuuttajanuorten osallisuuden voimistamiseen. Jos miehimme Raivion ja Karjalaisen (2013, 16) osallisuuden kolmion avulla toiminnan periaatteita, niin työkalun avulla työskennellään toiminnan osallisuuden (Acting) ja yhteisöön kuulumisen (Belonging) parissa. Nuoret saavat äänensä kuuluviin, osallistua yhteiseen toimintaa ja kuulua ryhmään. Suomen kielen taidon vahvistuminen antaa lisää mahdollisuuksia päästä paremmin suomalaiseen yhteiskuntaan mukaan. Sitä kautta, että nuoret

pääsevät kertomaan itselleen tärkeistä asioita, vaikutetaan myös hyvinvointiin (Having), vaikka toimeentulon paraneminen ei olekaan tuloksena muuten kuin kotoutumisen ja osallisuuden tunteen vahvistumisen kautta.

5.3 Draamatyökalun arviointi

Toiminnalliseen opinnäytetyöhön kuuluu työelämäyhteistyökumppanin arviointi toiminnan soveltuvuudesta käytäntöön. Arviointia varten esittelimme draamatyökalun Mä oon mukana! -hankkeen projektipäällikkö Tiinu Ristiselle. Keskustelussa nousivat draamatyökalun soveltuvuus, käyttötavat sekä monipuolisuus. Konkreettisesti draamatyökalua voidaan Ristisen mielestä käyttää keskustelun avaajana yksittäisissä tapaamisissa nuorten kanssa tai pitkäkestoisena prosessina. Esimerkkinä yksittäisestä käyttötavasta on purkukeskustelu yhdessä katsotun elokuvan jälkeen, millaisia ajatuksia ja tunteita elokuva herätti nuorissa.

Draamatyökalun vahvuutena Ristinen näki sen mahdollisuudet erilaisten tunteiden sanallistamisessa. Maahanmuuttajuuden lisäksi murrosikä tuo omat haasteensa nuoren elämään. Ristisen mukaan onkin tärkeää, että on olemassa paikka, tila ja tapa tunteiden sanallistamiseen ja osoittamiseen. On olennaista, että nuori oppii myös nimeämään eri tunteita suomen kielellä. Ristinen painotti jo yhteistyömme alussa tunteiden sanallistamisen merkitystä, johon draamatyökalu luo nyt oivan mahdollisuuden. Ristisen mukaan maahanmuuttajanuorten on tärkeää osata tunnistaa ja käsitellä tunteita, sillä monen haastavan tilanteen taustalla voivat olla nimeä vailla olevat tunteet, jotka voivat johtaa ongelmakäyttäytymiseen, jopa päihteiden käyttöön uudessa kotimaassa.

Olemme tyytyväisiä kehittämäämme draamatyökaluun. Koemme, että meidän lisäksemme myös yhteistyökumppanimme pääsi tavoitteeseensa. Opinnäytetyöprosessin aikana pystyimme hyödyntämään kummankin tekijän aiempaa osaamista, mikä oli Ristisen mielestä työskentelymme vahvuus ja nähtävissä draamatyökalun suunnittelussa. Suurin hyöty meille varmasti on se, että itse kehittämämme draamatyökalu eri vaiheineen on helposti käytettävissä sosionomin työtehtävissä. Draamatyökalun kehittämisen edellytyksenä oli vahva ja toimiva yhteistyö, johon kumpikin osapuoli oli sitoutunut.

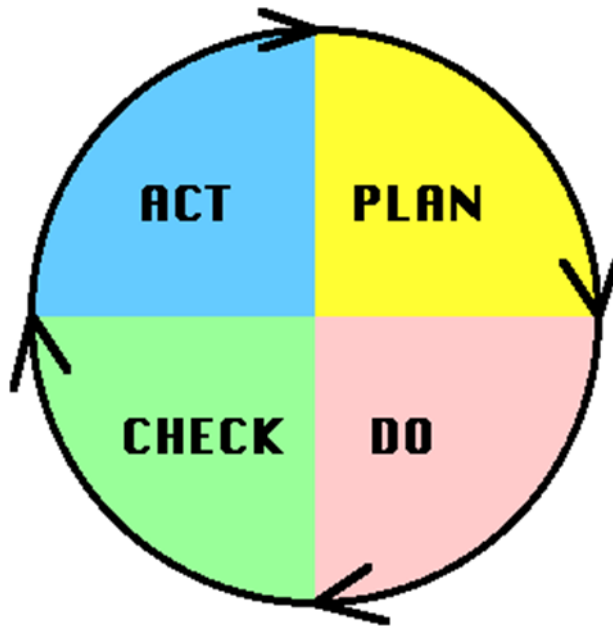
6 TARINAN OPETUKSET

6.1 Ideoita jatkotutkimusaiheiksi

Opinnäytetyömme on ollut aineiston keräämistä, draamaan tutustumista ja suunnittelua, ideoimista. Toiminnallisen työskentelyn vaihe seuraisi tätä työkalun suunnitteluvaihetta. Seuraava vaihe olisi lähteä kokeilemaan eri ryhmissä ja eri aiheilla, miten toimiva olisi suunnittelemamme draamatyökalu. Toivomme, että pääsemme itse tulevaisuudessa töissämme hyödyntämään toiminnallisia menetelmiä.

Toivomme myös, että *Mä oon mukana!* -hanke ottaa käyttöön työkalun ja testaa sitä. Olisi hyvä kokeilla esimerkiksi PerjantaiPulinoissa jonkin teeman käsittelyssä kehittämämme työkalua, jotta nähtäisiin, taipuisiko se kertaluontoiseen parin tunnin työskentelyyn. Hanke voisi ottaa käyttöön mallin, jossa nivottaisiin koko lukuvuoden mittainen työskentely toiminnalliseen draamatyöskentelyyn. Nuorten kanssa käsiteltäisiin ajankohtaista, keskustelua herättävää aihetta siten, että aiheen alustukseksi voisi olla ensin vierailijoita jonain perjantaina ja seuraavalla kerralla olisi draamatyöskentelyä, jossa aihetta voisi syventää.

Jos tarkastellaan opinnäytetyömme prosessia, sen voisi sijoittaa niin kutsutulle Demingin kehälle. Arvesonin (1998) mukaan Robert Deming kehitti mallin tutkiessaan liikemaailman prosesseja. Demingin näkemyksen mukaan pitää pysytellä jatkuvan palautteen hankkimisen ja sen myötä saadun tiedon avulla kehittämisen kehällä. Kaikkeen kehittämiseen pyrkivään toimintaan sopii tämä ajattelumalli. Mallista on kehitetty laatu-työhön hienosyisempiäkin versioita, mutta perusmalli (kuvio 8) riittää kuvaamaan omaa prosessiamme.

KUVIO 8. Demingin kehä (Arveson 1998).

Omassa opinnäytetyössämme olemme kehällä vasta suunnitteluvaiheessa ja työstövaiheessa. Seuraava vaihe on ottaa työkalu käyttöön ja tarkastaa sen toimivuus sekä hioa sitä palautteen ja käyttökokemusten myötä. Käyttöön ottoa varten on hyvä laatia opasvihkonen, jossa on kuvattu yksityiskohtaisesti, mitä kussakin draamatyövaiheessa tapahtuu, mitä tarvikkeita tarvitaan, kuinka paljon aikaa kuhunkin vaiheeseen kuluu sekä esimerkkikysymyksiä purkukeskustelua varten. Yksi jatkokehittely- tai tutkimusidea olisikin, että kysyttäisiin nuorilta, miten kiinnostuneita he olisivat tämänkaltaisesta työskentelystä. Tietenkin voisi tutkia myös niin, että järjestää ryhmän ja kysyy osallistujilta ja heidän vanhemmiltaan kokemuksia ja kehittämisideoita.

6.2 Eettinen pohdinta

Tutkivan ja kehittävän toiminnan pohjalla on oltava joitakin eettisiä näkökulmia. Näitä ovat ihmisten kunnioittaminen, tasa-arvoinen vuorovaikutus ja oikeudenmukaisuus. Eettisyys näkyy teorian keräämisessä kriittisenä asenteena tarjottuja tietoja ja tietolähteitä kohtaan. Kehittämisprosessissa eettisyys merkitsee sitä, että työn tekijät suhtautu-

vat työhönsä ja tutkimukseen osallistuviin henkilöihin kunnioittavasti. Eettisyys näkyy aiheen valinnassa, tiedonhankinnassa ja tulosten esittelyssä ja soveltamisessa. (Diakoniana-ammattikorkeakoulu 2010, 11–12.)

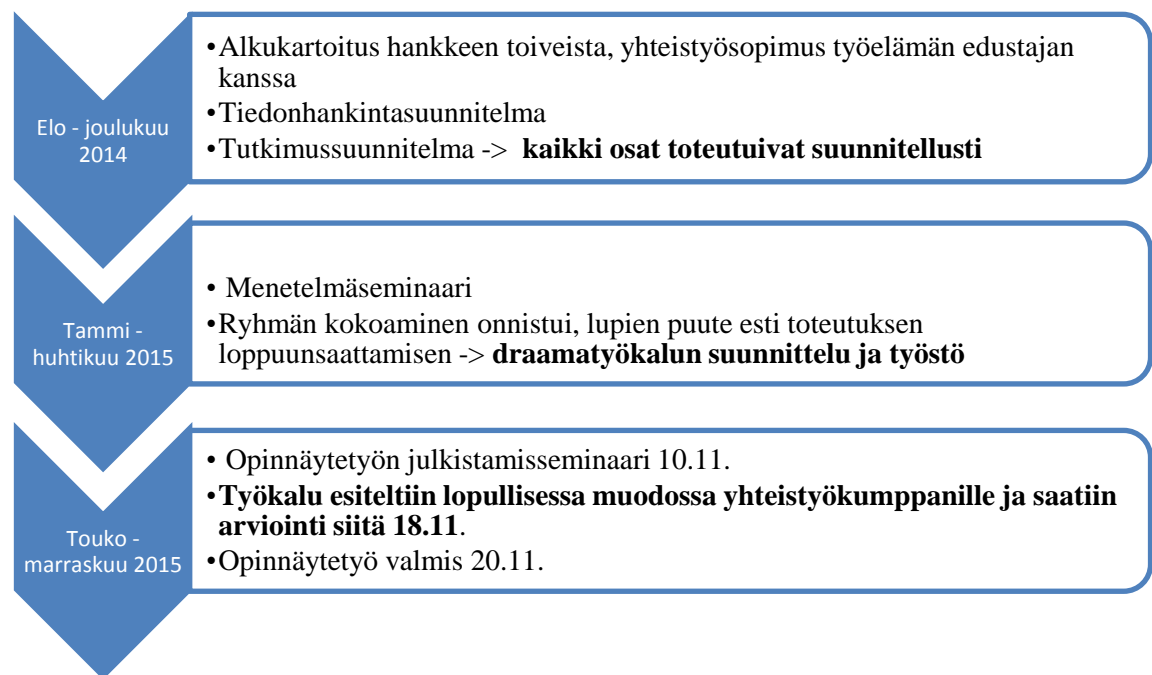
Opinnäytetyössämme pyrimme pitämään eettiset periaatteet mielessämme. Tämä näkyi esimerkiksi siinä, että pidimme yhteistyökumppanin ajan tasalla työmme etenemisestä. Raportoimme eteemme tulleista ongelmista, keskustelimme niistä työelämän yhteistyökumppanimme kanssa ja konsultoimme ohjaavaa opettajaa. Pyrimme lähteiden hankinnassa arvioimaan kriittisesti niitä maahanmuuttajanuorten osallisuuden näkökulmasta. Draamatyökalussa painotimme erityisesti sitä, että nuoria pitää kuunnella ja antaa heidän kertoa, mitä tarinaa juuri he haluavat kertoa.

Konkreettinen ongelmakohta työssämme oli lupien saamisen mahdottomuus alaikäisten nuorten vanhemmilta. Jouduimme käyttämään luovuutta miettiessämme ratkaisua tähän ongelmaan. Koska emme lupia saaneet, toteutimme opinnäytetyömme suunnittelemalla draamatyökalun. Pyrimme tässä ehdottamaan rehellisyyteen.

Opimme, että alaikäisten maahanmuuttajanuorten kanssa työskennellessä on kiinnitettävä erityistä huomiota vanhemmilta saataviin lupiin. Lupien saaminen voi olla haastavaa kielitaidon puutteen vuoksi ja lupien saamiseen tulee varata runsaasti aikaa. Eettisesti tarkasteltuna lupien hankkimiseen tuli käyttää tulkkeja, jotta kumpikin osapuoli varmasti ymmärtää toista.

6.3 Ammatillinen kehittyminen

Opinnäytetyön prosessi suunnitelmasta (kuvio 1, s.10) toteutukseen (kuvio 9) sisälsi useita muutoksia. Tärkein muutos oli se, että emme ruvenneet luomaan työkalua valmiiksi annetun ongelman käsittelemiseksi, vaan annamme nuorille vapauden kertoa itse. Alun perin suunnitelmana oli kokeilla draamatyökalua nuorten ryhmässä, mutta lupien puute esti sen.

KUVIO 9. Opinnäytetyöprosessin toteutuminen

Toiminnallinen opinnäytetyö oli opettavainen kokemus. Meillä oli mahdollisuus yhdistää tulevaan sosionomin ammattiin kuuluvaa teoriaa ja ammatillisuutta käytännön työssä. Työhön saatoimme yhdistää myös jo aiemmin oppimiamme asioita, mikä osaltaan helpotti prosessiin ryhtymistä. Prosessin myötä kohtasimme ja ratkoimme ongelmia, jotka opettivat meille aiheesta ja itsestämme uusia asioita. Toiminnallinen luova tekeminen on aina sekä uhka että mahdollisuus. Meidän tekijöiden välisen hyvin sujuneen yhteistyömme ansiosta tämä opinnäytetyö oli meille mahdollisuus oppia ja kehittää uutta.

Draama ja draaman käyttö menetelmänä tulivat tutuiksi. Tästä eteenpäin kynnys käyttää luovia menetelmiä ja draamaa erityisesti on madaltunut. Huomasimme tehtyihin kokemuksiin tutustuessamme, että draama tukee osallisuutta, antaa nuorelle mahdollisuuden saada äänensä kuuluviin. Nuori pystyy sanoittamaan tunteitaan ja käymään läpi vaikeiden tilanteiden, kun hän voi roolin kautta sen tehdä. Ammatillainen ei tuo asioita käsiteltäväksi ylhäältä päin tai määrittele, mikä nuoren elämässä on ongelma ja mikä ei. Jos

suunnittelemaamme toimintaa ja menetelmää käytetään, se mahdollistaa lisäksi sen, että nuori voi tuoda esille myös onnistumisia, eihän nuoren elämä ole pelkkää vaikeutta ja ongelmaa. Draamatyökalun avulla mahdollistuu se, että aikuiset voisivat kuulla, mikä nuorella on tärkeää ja mitä nuoren elämässä voi olla. Lähtötilanteessa olimme itse aiheissa valmiiksi määritellä, että maahanmuuttajanuorella on ongelmia ja että työkalua käytettäisiin ongelmien käsittelyyn. Onneksi vaihdoimme lähestymistavan avoimeksi eli kannustamme siihen, että annetaan nuorten itse kertoa.

Työskentelyprosessi eli Mä oon mukana! -nuoriin tutustuminen, teoriaan ja eri menetelmiin tutustuminen toivat myös lisää valmiuksia maahanmuuttajanuorten kohtaamiseen. Oma aikuisen ohjaava rooli pitää jättää taustalle ja pyrkiä tasavertaiseen kohtaamiseen. Sosiaalialan asiakastyössä on hyvä pyrkiä tasavertaiseen dialogisuuteen.

Ammatillisesti ajateltuna toiminnallinen opinnäytetyömme kehitti kompetenssiosaamistamme. Lähtökohtana opinnäytetyön alusta lähtien oli sosiaalialan arvot ja ammattieettiset periaatteet. Työskentelyprosessimme edisti mielestämme suvaitsevaisuutta ja tasa-arvoa. Lisäämällä nuorten osallisuutta ehkäistään myös huono-osaisuutta ja syrjäytymistä. Asiakastyön kannalta kykenimme luomaan nuorta ja nuoren osallisuutta tukevan draamallisen työkalun, jonka avulla voidaan nuorten voimavarat ja tarpeet huomioida. Tutkimuksellinen osaaminen vahvistui ja uskomme, että tulevassa sosionomin työssä kykenemme suunnittelemaan, toteuttamaan ja raportoimaan sosiaalialan kehittämistäviä ja luomaan uutta tietoa. Työskentelymme myötä vahvistui myös halua vaikuttaa yhteiskunnan rakenteisiin ja kehittää lisää toiminnallisia menetelmiä maahanmuuttajanuorten hyvinvoinnin tukemiseksi.

*Jos haluat kulkea nopeasti, kulje yksin. Jos haluat päästä pitkälle, kulje yhdessä.
-Afrikkalainen sananlasku -*

LÄHTEET

- Airaksinen, Raija & Karkkulainen, Marjatta 2012. Draamakka. Vakallinen toiminnallisia kokonaisuuksia. Helsinki: Draamatyö.
- Alitolppa-Niitamo, Anne & Leinonen, Elina 2013. Perhe, nuoret ja maahanmuutto. Teoksessa Anne Alitolppa-Niitamo, Stina Fågel & Minna Säävälä (toim.) Olemme muuttaneet ja - kotoudumme. Maahan muuttaneen kohtaaminen ammatillisessa työssä. Väestöliitto, 96 - 113.
- Arveson, Paul 1998. The Deming circle. Balaced Scorecard Institute. Viitattu 12.10.2015.
<https://balancedscorecard.org/Resources/Articles-White-Papers/The-Deming-Cycle>.
- Diakonia-ammattikorkeakoulu 2010. Kohti tutkivaa ammattikäytäntöä. Opas Diakonia-ammattikorkeakoulun opinnäytetöitä varten. Diakonia-ammattikorkeakoulun julkaisuja. C Katsauksia ja aineistoja 17. Helsinki: Diakonia-ammattikorkeakoulu.
- Eteläaho, Pirkko; Hietala, Toni & Hämäläinen, Sami 2014. Ongelmalähtöinen oppiminen, projektityö ja sosiodraama ryhmätyömuotoina yksilön oppimisen tukena. Ammatillisen opettajankoulutuksen kehittämishanke. Tampereen ammattikorkeakoulu, Ammatillinen opettajakorkeakoulu. Viitattu 27.9.2015 https://www.theseus.fi/bitstream/handle/10024/72181/Etelaaho_Hietala_Hamalainen.pdf?sequence=1.
- Fox, Jonathan 1994. Acts of Service. Spontaneity, commitment, tradition in the nonscripted theatre. New York, USA: Tusitala Publishing.
- Hannus, Susanna 2007. Nuorisotilojen nonformaali kasvatus ja koulupudokkuuden ehkäiseminen. Mannerheimin lastensuojeluliitto. Viitattu 16.10.2015.
http://www.mll.fi/@Bin/4926483/ARSIS_valmis+raportti.pdf.
- Heikkinen, Hannu 2004. Vakava leikillisuus. Draamakasvatusta opettajille. Helsinki: Kansanvalistusseura.
- Heikkinen, Hannu 2005. Draamakasvatus – opetusta, taidetta, tutkimista! Helsinki: Minerva-kustannus Oy.
- Jokinen, Eija 2009. Minustako ohjaaja? Tarinateatterin avulla teatteri-ilmaisun ohjaajaksi. Metropolia-ammattikorkeakoulu. Esittävän taiteen koulutusohjelma. Opinnäytetyö.

- Jokinen, Reetta 2015. Tarinateatterin ohjaaja ja näyttelijä. Jyväskylä. Henkilökohtainen tiedonanto 29.9.2015.
- Jyvälän setlementti 2015. Oiva tupa kaikkien Ilona -hanke. Viitattu 4.10.2015.
<http://www.jyvala.fi/index.php?page=oiva-tupa-kaikkien-ilona-hanke>.
- Jyväskylän katulähetys i.a. Polku kotiin -projekti. Viitattu 4.10.2015.
<http://www.jklkl.fi/projektit/119-polkukotiin>.
- Jyväskylän kaupunki 2010. Kaupunginteatteri ja Teatterikone nuorten asialla – Forumin nuoret nostaa esille vakavia aiheita. Viitattu 2.10.2015.
<http://www.jyvaskyla.fi/ykkonen/2010/0826>.
- Jyväskylän kaupunki i.a. Nuorisotyö Kuokkalan koulussa (KouTa-hanke). Viitattu 10.7.2015.
<https://peda.net/jyvaskyla/kuokkalankoulu/oppiminen/koulutyontukemine/n/nuorisoty%C3%B6/nkkkh>.
- Jyväskylän monikulttuurisuusohjelma 2013–2016. Viitattu 15.6.2015.
http://www.jyvaskyla.fi/instancedata/prime_product_julkaisu/jyvaskyla/embeds/jyvaskylawwwstructure/70450_Monikulttuurisuusohjelma6.pdf.
- Järvinen, Tero & Vanttaja, Markku 2013. Koulupudokkaiden työurat. Vuosina 1985 ja 1995 koulutuksen ja työn ulkopuolella olleiden nuorten urapolkujen vertailua. Yhteiskuntapolitiikka 78 (2013): 5, 509–519.
- Kaartinen, Vuokko & Sura, Sirkka (toim.) 2006. Draama ja kasvatus. Opas koulun draamatyöskentelyyn. Turku: Turun opettajankoulutuslaitos.
- Kananoja, Aulikki 2007. Esipuhe. Teoksessa Alpo Heikkinen, Pauliina Levamo, Maaret Parviainen & Aili Savolainen (toim). Näe minut – kuule minua. Kokeimuksia ryhmistä. SOCCAn ja Heikki Waris -instituutin julkaisusarja 11, 3–4.
- Karkkulainen, Marjatta 2011. Siivet selkään, draamakengät jalkaan. Kohtaamisia draaman pedagogisilla näyttämöillä. Helsinki: Marjatta Karkkulainen ja Draamatyö.
- Kauppila, Reijo A. 2005. Vuorovaikutus- ja sosiaaliset taidot. Vuorovaikutusopas opettajille ja opiskelijoille. Jyväskylä: PS-Kustannus.
- Kinnunen, Annimaria 2013. Pieni menetelmäopas. Suomen nuorisoseurat. Viitattu 5.10.2015.
http://www.nuorisoseurat.fi/sites/default/files/pienimenetelmaopas_0.pdf.

- Kiilakoski, Tomi; Gretschel, Anu & Nivala, Elina 2012. Osallisuus, kansalaisuus, hyvinvointi. Teoksessa Anu Gretschel & Tomi Kiilakoski (toim.) Demokratian oppitunti. Lasten ja nuorten kunta 2010-luvun alussa. Helsinki: Nuorisotutkimusverkosto, 9–33.
- Kivijärvi, Antti 2015. Etnisyyden merkityksiä nuorten vertaissuhteissa. Tutkimus maahanmuuttajataustaisten ja kantaväestön nuorten kohtaamisista nuorisotyön kentillä. Itä-Suomen yliopisto. Yhteiskuntatieteiden ja kauppatieteiden tiedekunta. Väitöskirja.
- Korhonen, Pekka i.a. Taidelähtöiset menetelmät. TAIKA 2008-2013. Viitattu 1.10.2015.
<http://blogs.helsinki.fi/taika-hanke/taidelahtoiset-menetelmat/>.
- Kouluterveyskysely 2013. Anni Matikka, Pauliina Luopa, Hanne Kivimäki, Jukka Jokela & Reija Paananen (toim.) Maahanmuuttajataustaisten 8. ja 9.-luokkalaisten hyvinvointi. Kouluterveyskysely 2013. Terveiden ja hyvinvoinnin laitos. Raportti 26/2014.
- Laki kotoutumisen edistämisestä 2010. 1386/30.12.2010. Finlex – Valtion säädöstietopankki. Ajantasainen lainsäädäntö. Viitattu 27.9.2015.
[http://www.finlex.fi/fi/laki/alkup/2015/20151015?search\[type\]=pika&search\[pika\]=laki%20kotoutumisen%20edist%C3%A4misest%C3%A4](http://www.finlex.fi/fi/laki/alkup/2015/20151015?search[type]=pika&search[pika]=laki%20kotoutumisen%20edist%C3%A4misest%C3%A4).
- Larvi, Hanna-Kaisa 2013. Avointen ovien vankila. Narratiiviset menetelmät ja taidesyväkuulemisen välineenä Pienryhmäkoti Otsossa. Kymenlaakson ammattikorkeakoulu. Sosiaalialan koulutusohjelma. Ylempi AMK. Opinnäytetyö. Viitattu 2.10.2015.
https://www.theseus.fi/bitstream/handle/10024/59963/Larvi_Hanna-Kaisa.pdf?sequence=1.
- Lindqvist, Martti 2004. Sosiodraama matkana yhteisön kollektiiviseen alitajuntaan. Teoksessa Tarja Janhunen & Sirkka Sura (toim.) Miten käytän toiminnallisia menetelmiä? Psykodraaman ohjaajat kertovat. Tampere: Resurssi, 9 - 27.
- Lipasti, Sarika 2015. Huumoria ja heittäytymisiä – teatteri-ilmaisu osana maahanmuuttajien kielikoulutusta. Teoksessa Maria Helstola & Ilona Ruohomäki (toim.) Ota minut tekemään. Draama ja teatteri osana äidinkielen ja kirjallisuuden opetusta. Äidinkielen opettajain liiton vuosikirja. Helsinki: Äidinkielen opettajain liitto, 31–36.

- Maahanmuuttajien kotoutumisen edistäminen 2012. . Raportti Osallisena Suomessa -neuvottelupäivästä 7.11.2012. Viitattu 16.9.2015.
<http://www.tem.fi/files/35082/7.11.raportti.pdf>.
- Moisio, Henna 2007. Tarinateatteri - taidetta ja terapiaa kuunnellen. Taideteollinen korkeakoulu. Teatteri-ilmaisun ohjaajakoulutus. Opinnäytetyö. Viitattu 1.10.2015. <https://www.doria.fi/bitstream/handle/10024/24268/stadia-1178542203-2.pdf?sequence=1>.
- Mäkinen, Sirpa & Teinilä, Leena i.a. Nuoren oikeus kieleen ja kulttuuriin. Arviointia ja kehittämistä. Nutukka - Nuoret turvapaikanhakijat kansanopistoissa 2006 - 2008. Viitattu 12.10.2015.
http://www.kansanopistot.fi/yhdistys/nutukka/nuoren_oikeus.pdf.
- Mä oon mukana! i.a. Keski-Suomen Yhteisöjen Tuki ry:n sivusto. Viitattu 10.10.2014.
<http://www.kyt.fi/index.php/ma-oon-mukana>.
- Mä oon mukana! i.a. Toiminta. Viitattu 4.10.2015.
<http://oonmukana.blogspot.fi/p/linkki.html>
- Novitsky, Anita & Alitolppa-Niitamo, Anne 2012. Kotoutujan roolipaletti – toiminta malli maahanmuuttajatyöhön. Helsinki: Väestöliitto.
- Nuorisolaki 2006. 72/27.1.2006. Finlex – Valtioin säädöstietopankki. Ajantasainen lainsäädäntö. Viitattu 27.9.2015.
[http://www.finlex.fi/fi/laki/alkup/2006/20060072?search\[type\]=pika&search\[pika\]=nuorisolaki](http://www.finlex.fi/fi/laki/alkup/2006/20060072?search[type]=pika&search[pika]=nuorisolaki).
- Nuorten taidetyöpaja i.a. Nuorten taidetyöpaja. Viitattu 7.9.2015.
<http://www3.jkl.fi/blogit/taidetyopaja/>.
- Nurmi, Jari-Erik; Ahonen, Timo; Lyytinen, Heikki; Lyytinen, Paula; Pulkkinen, Lea & Ruoppila, Isto 2006. Ihmisen psykologinen kehitys. Helsinki: WSOY.
- Oikarinen-Jabai, Helena 2014. Suomalaisia vai toisia - maahanmuuttajataustaiset nuoret pohtimassa paikkojaan. Teoksessa Mika Gissler, Marjatta Kekkonen, Päivi Känkänen, Päivi Muranen & Matilda Wrede-Jäntti (toim.) Nuoruus toisin sanoen. Nuorten elinolot -vuosikirja 2014. Tampere: Suomen yliopistopaino, 134–143.
- Opetus- ja kulttuuriministeriö 2014. Erityisavustus tasa-arvoa edistäviin toimenpiteisiin. Viitattu 10.7.2015.
http://www.minedu.fi/OPM/Koulutus/koulutuspolitiikka/avustukset/tasa_arvo.html?lang=fi.

- Pearson, Deborah 1999. Tarinateatteri koulutuksen välineenä. Teoksessa Tarinateatteri Mielikuva (toim.) Tarinateatteri - Playback Theatre. Helsinki: Tarinateatteri Mielikuva -kannatusyhdistys ja kirjoittajat, 31 - 50.
- Raivio, Helka & Karjalainen, Jarno 2013. Osallisuus ei ole keino tai väline, palvelut ovat! Osallisuuden rakentuminen 2010-luvun tavoite- ja toimintaohjelmissa. Teoksessa Taina Era (toim.) Osallisuus – oikeutta vai pakkoa? Jyväskylän ammattikorkeakoulun julkaisuja 156, 12–34.
- Rale, Maliisa 2009. Teatterin yleisötyön mahdollisuudet osana maahanmuuttajien kotouttamista. Humanistinen ammattikorkeakoulu. Kulttuurituottajan koulutusohjelma. Opinnäytetyö. Viitattu 29.9.2015.
<http://www.theseus.fi/bitstream/handle/10024/5867/Rale+Maliisa.pdf?sequence=1>.
- Ranta-Ylitalo, Marja 2011a. Esipuhe. Teoksessa Marja Ranta-Ylitalo, Sarah Nelson, & Marjo-Riitta Ventola (toim.) Ainutlaatuisia unelmia. Kuvaus osallistavan taiteen työpajaprosessista. Keski-Pohjanmaan ammattikorkeakoulun sarja B: Ajankohtaista, 4–5.
- Ranta-Ylitalo, Marja 2011b. Tiedon palasista kokonaisuuksiin. Kun mieli hämärtyy. Teoksessa Marja Ranta-Ylitalo, Sarah Nelson & Marjo-Riitta Ventola (toim.) Ainutlaatuisia unelmia. Kuvaus osallistavan taiteen työpajaprosessista. Keski-Pohjanmaan ammattikorkeakoulun sarja B: Ajankohtaista, 12–15.
- Ranta-Ylitalo, Marja 2013. Forum-teatteri päihdekuntoutuksessa. Teoksessa Marjo-Riitta Ventola, Marja Ranta-Ylitalo & Raisa Ekoluoma (toim.) Osallistava teatteri sosiokulttuurisessa palvelumuotoilussa. Centria ammattikorkeakoulu B: Ajankohtaista – Aktuellt 5, 15–30.
- Rauhala, Teemu; Luotonen, Anniina & Toikkanen, Ilkka 2015. Maahanmuuttajat selvästi jäljessä. Keskisuomalainen 19.8.2015, 8.
- Ristinen, Tiinu 2014. Projektipäällikkö. Mä oon mukana! -hanke. Keski-Suomen yhteisöjen tuki. Henkilökohtainen tiedonanto 8.10.2014.
- Ristinen, Tiinu 2015. Projektipäällikkö. Mä oon mukana! -hanke. Keski-Suomen yhteisöjen tuki. Henkilökohtainen tiedonanto 9.10.2015.
- Savolainen, Aili 2007. Draama puree, purkaa ja parantaa. Kokemuksia psykodraaman käytöstä tyttöryhmässä. Teoksessa Alpo Heikkinen, Pauliina Levamo, Maaret Parviainen & Aili Savolainen (toim.) Näe minut – kuule minua.

- Kokemuksia ryhmistä. SOCCAn ja Heikki Waris -instituutin julkaisusarja 11, 159–188.
- Sheikh Musse, Ismael 2015. Projektityöntekijä. Koulutuksellisen tasa-arvon hanke. Jyväskylän kaupunki. Henkilökohtainen tiedonanto 5.2.2015.
- Sisäministeriö 2015a. Kotoutuminen. Viitattu 7.9.2015.
<https://www.intermin.fi/fi/maahanmuutto/kotoutuminen>.
- Sisäministeriö 2015b. Uusi arvio turvapaikanhakijoiden määrästä on 50 000. Mediatiedote 2.10.2015. Viitattu 11.11.2015.
https://www.intermin.fi/fi/ajankohtaista/uutiset/maahanmuutto/1/0/uusi_arvio_turvapaikanhakijoiden_maarasta_on_50_000_62821.
- Sosiaalihuoltolaki 2014. 1301/30.12.2014. Viitattu 21.8.2015.
<http://www.finlex.fi/fi/laki/alkup/2014/20141301#Pidp1387472>.
- Soininen, Sanni 2011. Luovuutta! Taide- ja kulttuurikasvatuksen menetelmäopas monikulttuuriseen nuorisotoimintaan. Viitattu 14.10.2015.
siperia.info/luovuutta_opas_nettiin.pdf.
- Säävälä, Minna 2013. Maahanmuuttajakoti ja koulu yhteistyössä. Teoksessa Anne Alitolppa-Niitamo, Stina Fågel & Minna Säävälä (toim.) Olemme muuttaneet ja - kotoudumme. Maahan muuttaneen kohtaaminen ammatillisessa työssä. Väestöliitto, 117–133.
- THL 2015a. Osallisuus. Viitattu 27.9.2015.
https://www.thl.fi/fi/web/hyvinvointi-ja-terveyserot/eriarvoisuus/hyvinvointi/osallisuus#Mitä_tarkoitetaan?
- THL 2015b. Taidelähtöiset menetelmät. Viitattu 24.6.015.
https://www.thl.fi/fi/web/lapset-nuoret-ja-perheet/tyon_tueksi/menetelmat/taidelahtoiset_menetelmat.
- Tilastokeskus i.a. Koulupudokas. Viitattu 2.9.2015.
<http://www.stat.fi/meta/kas/koulupudokas.html>.
- Työ- ja elinkeinoministeriö 2014. Kotouttamisen tavoitteet. Viitattu 10.7.2015.
https://www.tem.fi/tyo/maahanmuuttajien_kotouttaminen/kotouttamisen_tavoitteet.
- Työ- ja elinkeinoministeriö i.a. Kotouttaminen.fi. Työ- ja elinkeinoministeriön palvelu. Lapset ja nuoret. Viitattu 4.10.2015.

http://www.kotouttaminen.fi/kotouttaminen/kotouttaminen/kotoutumistaedistavat_toimenpiteet/muut_kotoutumista_tukevat_toimenpiteet/lapset_ja_nuoret.

Ventola, Marjo-Riitta 2011. Draamatyö, osallistaminen ja eettisyys. Teoksessa Marja Ranta-Ylitalo, Sarah Nelson & Marjo-Riitta Ventola (toim.) Ainutlaatuisia unelmia. Kuvaus osallistavan taiteen työpajaprosessista. Keski-Pohjanmaan ammattikorkeakoulun sarja B: Ajankohtaista, 8–11.

Ventola, Marjo-Riitta & Renlund, Micke 2005. Draamaa ja teatteria yhteisöissä. Helsinki: Helsingin ammattikorkeakoulu Stadian julkaisuja sarja B: oppimateriaalit 5.

Vilka, Hanna & Airaksinen, Tiina 2003. Toiminnallinen opinnäytetyö. Helsinki: Tammi.

Väestöliitto 2015a. Maahanmuuttajat. Viitattu 15.10.2015.

http://www.vaestoliitto.fi/tieto_ja_tutkimus/vaestontutkimuslaitos/tilastoja-ja-linkkeja/tilastotietoa/maahanmuuttajat/.

Väestöliitto 2015b. Maahanmuuttajien määrä. Viitattu 11.11.2015.

http://www.vaestoliitto.fi/tieto_ja_tutkimus/vaestontutkimuslaitos/tilastoj-ja-linkkeja/tilastotietoa/maahanmuuttajat/maahanmuuttajien-maara/.